

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Agnes Brännberg

Utveckling för alla?

– om den mänskliga rätten till utveckling

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Christina Johnsson

Mänskliga rättigheter

Vårterminen 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Ämnet	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Disposition	8
1.4 Metod och material	9
1.5 Avgränsningar	10
2 MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH UTVECKLING	11
2.1 Om mänskliga rättigheter	11
2.1.1 Vad är mänskliga rättigheter?	11
2.1.2 De mänskliga rättigheternas utveckling	12
2.1.2.1 Nationella rättigheter	12
2.1.2.2 Internationella överenskommelser	12
2.1.3 Mänskliga rättigheter som rättigheter	13
2.2 En mänsklig rätt till utveckling	14
2.2.1 Rättighetens ursprung och utveckling	14
2.2.2 Den internationella regleringen	14
2.2.2.1 Deklarationen om rätten till utveckling	15
2.2.2.2 Deklarationens uppföljare	15
2.2.2.3 Hänvisningar till rätten till utveckling i bindande instrument	16
2.3 Rättighetens rättsliga status	16
3 INNEBÖRDEN AV RÄTTEN TILL UTVECKLING	18
3.1 Vad är utveckling?	18
3.2 Definition av rätten till utveckling	18
3.2.1 Deklarationens definition	19
3.2.2 Utveckling som en process	19
3.2.3 Utveckling som en vektor	20
3.2.4 Utveckling som en rättighet och flera	21

3.3	Rättighetsinnehavaren som individ eller grupp	21
3.3.1	Individen som främsta subjekt	21
3.3.2	Sambandet mellan individuella och kollektiva rättigheter	22
4	BÅDE EN NATIONELL OCH EN INTERNATIONELL ANGELÄGENHET	23
4.1	Mänskliga rättigheter och skyldigheter	23
4.2	Skyldigheter för nationella regeringar	23
4.2.1	Statens tredelade ansvar	24
4.2.2	Resursproblematiken	25
4.3	Skyldigheter för det internationella samfundet	25
4.3.1	Två möjliga tolkningar av stadgandet om samarbete	26
4.3.1.1	Restriktiv tolkning: ett frivilligt åtagande baserad på välgörenhet	27
4.3.1.2	Extensiv tolkning: ett förpliktande ansvar	27
4.3.2	Föreligger det en bindande internationell skyldighet att samarbeta?	28
4.3.2.1	Betydelsen av politiska skyldigheter	28
4.3.3	Innebörden av en internationell skyldighet att samarbeta	29
5	RÄTTIGHETENS KONTROVERSIELLA KARAKTÄR	30
5.1	Generell diskussion om mänskliga rättigheter	30
5.1.1	Rättigheterna som del av folkrätten	30
5.1.2	Rättigheternas legitimitet och koherens	31
5.1.3	Rättigheternas universalitet	31
5.1.4	Rättigheterna som odelbara och ömsesidigt samverkande	32
5.2	Ytterligare motstånd mot rätten till utveckling	33
5.2.1	En rätt till allt som urholkar övriga rättigheter	33
5.2.2	Krav på andra länder	34
5.3	Världssamfundets olika uppfattningar	35
5.3.1	Höginkomstländer	35
5.3.2	Utvecklingsländer	36
5.4	Sverige och rätten till utveckling	36
5.4.1	Sveriges ståndpunkt	36
5.4.2	Ett rättighetsperspektiv i utvecklingspolitiken	37
6	RÄTTEN TILL UTVECKLING I FRAMTIDEN	39
6.1	Mänskliga rättigheter i dagens värld	39
6.1.1	Mänskliga rättigheter i utveckling	39
6.1.2	Mänskliga rättigheter och terrorismen	40
6.1.3	Globalisering och mänskliga rättigheter	40
6.2	En utvecklingspolitik i utveckling	41
6.2.1	Traditionellt bistånd	41
6.2.2	Utvecklingsavtal och globala partnerskap	41

6.3	Utestående frågor	42
6.3.1	Gör politik till juridik	43
6.3.2	Gå från ord till handling	43
6.3.3	Få till stånd internationell övervakning	44
7	ANALYS OCH SLUTSATSER	45
7.1	Vad innebär rätten till utveckling och hur förhåller den sig till andra mänskliga rättigheter?	45
7.2	Vilka motsvarande skyldigheter aktualiseras av rätten till utveckling och vem är ansvarig för förverkligandet av rättigheten?	46
7.3	Varför är rätten till utveckling den mest kontroversiella mänskliga rättigheten och hur kan den förverkligas?	47
8	AVSLUTANDE KOMMENTAR	49
	BILAGA A	51
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	55

Summary

While people in rich countries live in plenty, the lives for many poor women and men in developing countries are marked by hunger, oppression, poverty and violations of their human rights. The right to development was recognized as an inalienable human right in 1986 when the UN General Assembly adopted the Declaration on the Right to Development. Since then, the right has been disputed and is still only a distant dream for millions of people. It is easy to see that law, policy and reality do not always correspond. The purpose of this thesis is therefore to explore where the problem is, what does the right to development mean, who is responsible for the realization of the right and how it is to be realized.

The understanding of development has shifted in recent years. The concept has gone from one of pure economic growth to a broader view of human development with close connections to human rights. The right to development unite with this broader concept and is defined as the right to a process of development where all human rights and fundamental freedoms can be fully realized. It is an individual human right but at the same time, a composition of all other human rights. Its legal status is disputed and the right is not clearly stated in any binding international agreement. However, all states are bound by many individual human rights, components of the right to development, that already are part of international and national legislation.

The main responsibility for realizing the right to development belongs to national governments that have far-reaching obligations to respect, protect and fulfil the right. Additionally, since many developing countries have limited resources, other countries have a secondary responsibility to cooperate and assist. Despite international provisions on the matter, the majority of states are reluctant to accept any binding obligations and prefer to look at international cooperation as a voluntary commitment. It is important to remember that the basis of international law is politics and it is very hard to force obligations on states lacking the political will.

It has been difficult to realize the right to development. Many governments have still a hesitation towards both the general framework of human rights and its particular application to the right to development. Another important reason is that the human rights are often divided into different groups with different status, in spite of the fact that there in practice instead are close connections between them. Human rights must be considered as a composition of rights, not as individual rights in isolation.

The future of the right is highly uncertain. During recent years, after the terrorist attacks in New York and London, the progress of human rights has been declining. In several countries where human rights traditionally have been deeply rooted, extensive limitations have been imposed. At the same

time and despite their unwillingness to accept any binding obligations, many donor countries are integrating a human right's perspective in development work and policies. This is one way to increase the impact of human rights on development. However, there are several obstacles to overcome before law, policy and reality correspond and the right to development is a reality for every woman and man in the world.

Sammanfattning

Samtidigt som befolkningen i rika länder lever i ett överflöd av tillgångar präglas tillvaron för många fattiga kvinnor och män i utvecklingsländer av hunger, förtryck, fattigdom och kränkningar av mänskliga rättigheter. Rätten till utveckling erkändes av det internationella samfundet som en okränkbar mänsklig rättighet 1986 när FN:s generalförsamling antog deklarationen om rätten till utveckling. Rättigheten är dock mycket omdiskuterad och fortfarande bara en avlägsen dröm miljontals människor i fattiga länder. Det är lätt att konstatera att juridik, politik och verklighet inte alltid stämmer överens. Uppsatsens syfte är därför att utreda vari problemet egentligen består, vad rätten till utveckling innebär, vem som är ansvarig för realiserandet av rättigheten och hur den ska förverkligas.

Uppfattningen av vad utveckling är har skiftat under de senaste åren. Begreppet har gått från att enbart handla om ekonomisk tillväxt till en bredare bild av mänsklig utveckling med tydliga kopplingar till mänskliga rättigheter. Rätten till utveckling ansluter till detta bredare utvecklingsbegrepp och definieras som en utvecklingsprocess där alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter kan bli fullt förverkligade. Rättigheten ska ses som en individuell mänsklig rättighet men samtidigt även som en sammansättning av alla andra mänskliga rättigheter. Dess rättsliga status är omtvistad och rättigheten är inte klart stadgad i någon bindande internationell överenskommelse. Klart står emellertid att alla stater är bundna av flera individuella rättigheter, komponenter i rätten till utveckling, som redan finns upptagna i bindande internationella dokument och nationell lagstiftning.

Huvudansvaret för förverkligandet av rätten till utveckling ligger hos nationella regeringar som har långtgående skyldigheter att respektera, skydda och uppfylla rättigheten. På grund av utvecklingsländernas resursbrist har emellertid även andra länder en sekundär skyldighet att samarbeta och hjälpa till. Trots internationella bestämmelser på området är de flesta av världens stater dock ovilliga att acceptera sådana bindande skyldigheter och föredrar att se på internationellt samarbete som ett frivilligt åtagande. Det är viktigt att ha i minnet att grunden till all internationell rätt är politik och det är svårt att tvinga stater som saknar den politiska viljan.

Det har visat sig väldigt svårt att realisera rätten till utveckling. Många regeringar är fortfarande tveksamma till både det generella ramverket mänskliga rättigheter och dess specifika tillämpning när det gäller rätten till utveckling. En annan viktig anledning är att de mänskliga rättigheterna ofta delas upp i olika grupper och ges olika status trots att det i praktiken istället finns mycket nära samband mellan dem. De mänskliga rättigheterna kan inte tillgodoses isolerade från varandra utan måste ses som en sammansättning.

Framtiden för rättigheten är oviss. Under de senaste åren, efter terroristattackerna i New York och London, har arbetet med mänskliga rättigheter gått tillbaka och flera länder där rättigheterna traditionellt varit starkt förankrade har infört omfattande begränsningar. Samtidigt arbetar många givarländer, trots oviljan att acceptera en bindande rätt till utveckling, med att integrera ett rättighetsperspektiv i sin verksamhet och på så sätt få genomslag för mänskliga rättigheter i utvecklingsarbetet. Fortfarande återstår dock mycket arbete innan juridik, politik och verklighet stämmer överens och rättigheten blir en verklighet för alla världens kvinnor och män.

Förord

Innan jag sätter punkt för fem fantastiska år i Lund vill jag speciellt uppmärksamma några personer. Tack Christina Johnsson för handledning och goda råd. Tack underbara vänner för oförglömliga minnen från strålande tider. Tack mamma och pappa för att ni alltid tror på mig och tack Fredrik för kärlek och uppmuntran. Slutligen, tack Elenore och övriga medarbetare på UD-UP för att ni har inspirerat mig till att se verkligheten bakom paragraferna.

Stockholm i april 2008

Agnes Brännberg

Förkortningar

art.

EU

FN

MR

MR-kommissionen

para.

prop.

Sida

artikel

Europeiska Unionen

Förenta Nationerna

Mänskliga rättigheter

FN:s kommission för mänskliga
rättigheter

paragraf

proposition

Styrelsen för internationellt

utvecklingssamarbete

1 Inledning

1.1 Ämnet

Efter flera år av diskussioner erkändes rätten till utveckling av världssamfundet som en mänsklig rättighet då FN:s generalförsamling 1986 antog deklarationen om rätten till utveckling.¹ Världens stater gjorde en politisk markering men däremot kodifierades inte rättigheten i ett bindande dokument. Den förblev en politisk deklaration med en mindre klar rättslig status.

Rätten till utveckling har sina rötter i FN-stadgan och innehåller komponenter ur bindande internationella konventioner om mänskliga rättigheter. Rättighetens status har senare förstärkts vid världskonferensen om mänskliga rättigheter några år efter deklarationens antagande. Då antog hela det internationella samfundet, i konsensus, ett slutdokument och en handlingsplan som bekräftade rätten till utveckling som en okränkbar mänsklig rättighet.² Sedan dess har rättigheten varit den mest omdiskuterade mänskliga rättigheten i den internationella politiska debatten. Den har blivit både lanserad och ifrågasatt och det saknas en enhetlig syn på rättighetens innebörd och hur den ska förverkligas.

Samtidigt som rätten till utveckling debatteras livligt i internationella forum lever vi en värld av sällan skådat överskott av tillgångar. Folk lever i genomsnitt allt längre och globaliseringen ökar den ekonomiska, kulturella och politiska integrationen mellan människor. Utvecklingen av ny informationsteknik och nya transportmedel gör de olika delarna av jordklotet närmare förbundna med varandra och världen upplevs som betydligt mindre än tidigare. Men globaliseringen innebär inte bara möjligheter utan även hot mot global utveckling och respekt för mänskliga rättigheter. Många delar av världen präglas fortfarande av förtryck, fattigdom, segregation, hungersnöd, svältkatastrofer och diskriminering. Kränkningar av mänskliga rättigheter är en vardag för många människor. Trots ett överflöd av tillgångar är fattigdomen i världen utbredd. En miljard människor lever på mindre än en dollar om dagen, tio miljoner barn under fem år dör varje år av fattigdomsrelaterade sjukdomar och 72 miljoner barn och ungdomar nekas fortfarande skolgång.³ Trots välstånd och möjligheter att förändra så sjunker de rika ländernas biståndsnivåer.⁴ Världens regeringar förvägrar därmed ett stort antal fattiga kvinnor och män sina

---

¹ Deklarationen om rätten till utveckling (1986).

² Slutdokument och handlingsplan från Världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien (1993).

³ FN:s rapport om millenniemålen (2007) s. 5-10.

⁴ Enligt OECD:s biståndskommitté DAC så föll höginkomstländernas totala bistånd under 2006 med 4,5% till 104,4 miljarder dollar vilket motsvarar 0,31% av ländernas totala BNP. Se OECD-DAC (2007) s. 2.

grundläggande fri- och rättigheter och accepterar att miljarder människor lever utan att kunna tillgodose sina mest grundläggande behov.

Utifrån denna bild av världens ekonomiska och sociala tillstånd är det lätt att konstatera att juridik, politik och verklighet inte alltid stämmer överens. Frågan är vari problemet egentligen består och vad rätten till utveckling innebär, vem som är ansvarig för realiserandet av rättigheten, varför den är så kontroversiell och vad som krävs för att den ska få genomslag i praktiken.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att utreda vem som är ansvarig för förverkligandet av rätten till utveckling och hur det ska gå till. För att finna svaret kommer ett antal frågor att besvaras i uppsatsen. Förutom att direkt bidra till att uppnå syftet är avsikten med frågorna att sätta rätten till utveckling i sin rätta kontext och ge en bredare bild av problematiken kring rättigheten.

De frågor som ska besvaras i uppsatsen är:

- Vad innebär rätten till utveckling och hur förhåller den sig till andra mänskliga rättigheter?
- Vilka korresponderande skyldigheter aktualiseras av rätten till utveckling och vem är ansvarig för att förverkliga rättigheten?
- Varför är rätten till utveckling den mest kontroversiella mänskliga rättigheten och hur kan den förverkligas?

Genom att inleda med en historisk bakgrund och sedan bygga uppsatsens avsnitt på ovanstående frågeställningar är förhoppningen att uppsatsen på ett välstrukturerat och tydligt sätt ska lägga grunden för en analys som utmynnar i väl underbyggda slutsatser om vem som egentligen är ansvarig för vad när det gäller rätten till utveckling och vad som krävs för att den ska få genomslag i praktiken.

1.3 Disposition

Rätten till utveckling är för de allra flesta människor en helt eller åtminstone delvis anonym mänsklig rättighet. För att förstå innebörden av rättigheten och de motsvarande skyldigheter som aktualiseras krävs en grundläggande förståelse för rättighetens uppkomst och problematiken kring ansvar och realisering av mänskliga rättigheter i internationell rätt. Uppsatsen inleds därför i kapitel två med en bakgrund och förklaring till mänskliga rättigheter som en del av folkrätten. Därefter introduceras den specifika rätten till utveckling genom att dess ursprung och utveckling beskrivs kortfattat. Kapitlet innehåller även en utredning av rättighetens rättsliga status.

Efter den inledande delen ägnas kapitel tre åt att utreda innebörden av rätten till utveckling genom att titta på rättighetens definition och de tolkningar som finns. Rättighetens subjekt diskuteras kort liksom dess förhållande till andra mänskliga rättigheter. I kapitel fyra följer ett avsnitt om de motsvarande skyldigheter som rättigheten aktualiserar, dels utvecklingsländernas huvudansvar och dels det internationella samfundets sekundära ansvar att hjälpa till. Baserat på ovanstående bakgrund, innebörd och ansvar ägnas kapitel fem åt att undersöka rättighetens kontroversiella karaktär genom att titta på den mest framträdande kritiken och världssamfundets olika uppfattningar i frågan. Kapitlet innehåller även ett kort exemplifierande avsnitt om hur Sverige arbetar med rätten till utveckling. Kapitel sex innehåller ett framåtblickande avsnitt som behandlar den senaste utvecklingen och presenterar några utestående frågor som måste lösas för att rättigheten ska få genomslag framöver.

I kapitel sju analyseras resultatet från tidigare delar utifrån ovan nämnda frågeställningar. Kapitlet innehåller även författarens svar på dessa frågor. Ett avslutande kapitel åtta knyter ihop uppsatsen med författarens egna tankar och kommentarer.

1.4 Metod och material

Uppsatsen är till viss del deskriptiv men innehåller även flera problematiserande och analyserande avsnitt. Ämnesvalet gör att insamlingen av material främst har fokuserats till internationella rättskällor och internationell doktrin. Metoden som används i uppsatsen är traditionell rättsvetenskaplig metod där textanalysen är det centrala.

Det material som används i uppsatsen är först och främst rättsligt bindande internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter. Vid sidan av bindande konventioner har icke-bindande deklARATIONER och stadganden från FN:s generalförsamling och dess underliggande organ en stor plats i uppsatsen. Utöver internationella överenskommelser baseras uppsatsens resultat framförallt på en sammanställning av den internationella doktrin som finns på området. Allmän litteratur om folkrätt och mänskliga rättigheter kombineras med mer specifika texter om rätten till utveckling för att söka bredare förklaringar.

Rapporter och artiklar från Arjun Sengupta, FN:s tidigare oberoende expert för rätten till utveckling, har varit särskilt användbara i skrivandet och även väckt många tankar kring ämnet såväl som idéer till själva frågeställningen.

1.5 Avgränsningar

Rätten till utveckling är både en omtvistad och en mångdimensionell mänsklig rättighet. Rättighetens speciella karaktär gör att det finns flera möjliga aspekter och frågor att behandla. Fokus i den här uppsatsen ligger på att utreda de juridiskt mest intressanta aspekterna: rättighetens status och innebörd, de korresponderande skyldigheter och ansvar som aktualiseras samt svårigheten att få genomslag på grund av rättighetens kontroversiella karaktär.

Uppsatsen behandlar den övergripande internationella arenan och då främst inom FN-systemet. Valet beror på att FN i dagsläget är det enda internationella normgivande organ där i princip alla världens länder är medlemmar och kan få komma till tals. Eventuella regionala eller landspecifika framgångar kommer därför bara att tas upp som exempel om de förväntas ha påverkan på den internationella utvecklingen. Uppsatsen kommer vidare enbart att behandla de skyldigheter som uppkommer för stater och inte privata subjekt i den mån det skulle vara aktuellt.

Uppsatsen inleds med en kort bakgrund till mänskliga rättigheter som en del av folkrätten. I övrigt kommer grundläggande företeelser i internationell rätt i de allra flesta fall inte att förklaras närmare. Hänvisningar till litteratur med förklaringar och vidare resonemang finns dock i vissa fall att finna i fotnoterna. Vad gäller rent språkliga definitioner av vanligt förekommande begrepp inom mänskliga rättigheter och folkrätt så förväntas läsaren vara bekant med de flesta av dessa. I enstaka fall kommer begrepp som är av stor vikt för förståelsen att definieras i text eller fotnoter.

2 Männskliga rättigheter och utveckling

2.1 Om männskliga rättigheter

*'As an historical synthesis, human rights are, in their essence, in constant movement.'*⁵

Konceptet männskliga rättigheter är under ständig förändring. Det som under en tid uppfattas som männskliga rättigheter är nära kopplat till den rådande uppfattningen i samhället om relationen mellan individ, grupp och stat. Utvecklingen av männskliga rättigheter, vad konceptet innebär, vilka rättigheterna är och hur de ska definieras, har därför förändrats genom historien.⁶ För att lättare förstå diskussionen kring rätten till utveckling är det viktigt att få en inblick i såväl dåtid som nutid. Därför följer här en förklaring och en kort historisk bakgrund till männskliga rättigheter som en del av folkrätten.

2.1.1 Vad är männskliga rättigheter?

De männskliga rättigheterna slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. Denna uppfattning är grunden för hela det stora system av rättsregler som har skapats nationellt och internationellt inom området männskliga rättigheter. Bestämmelserna bildar ett grundskydd för männsklig värdighet och reglerar förhållandet mellan den enskilda människan och staten.⁷ Rättigheterna innebär en begränsning av statens makt samtidigt som de ålägger staten en rad skyldigheter gentemot individen.

Männskliga rättigheter är i princip de rättigheter som människor ger sig själva. De är inte garanterade av någon överhöghet och härstammar inte från någon övergripande naturlig eller religiös princip. De är rättigheter för att de har blivit erkända som sådana av männskligheten utifrån den uppfattning som råder om vad som anses vara männsklig värdighet.⁸ De männskliga rättigheterna är en del av folkrätten och vilar till stor del på internationella överenskommelser mellan stater. Det innebär att en stats kränkning av en individs männskliga rättigheter ses som ett brott mot internationella lagar.⁹

---

⁵ Boutros-Ghali (1993) s. 8.

⁶ Rosas (2001), s. 119.

⁷ Hedlund Thulin (2004) s. 13.

⁸ Sengupta (2000) s. 557.

⁹ Gunner (2005) s. 20.

2.1.2 De mänskliga rättigheternas utveckling

Mänskliga rättigheter har rötter som går betydligt längre tillbaka i tiden än det första stora internationella dokumentet, FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter, från 1948. Principer som påminner om grundläggande rättigheter har funnits i alla kulturer, religioner och filosofier. Under lång tid ansågs emellertid ett lands härskare ha en oinskränkt makt över sitt folk. Detta förändrades och det skedde en långsam övergång till det som vi idag kallar ett rättssystem. Lagar stiftades, domstolar skapades för att garantera att lagarna följdes, rätten till liv accepterades och alla människors likhet inför lagen erkändes.¹⁰

2.1.2.1 Nationella rättigheter

Konceptet mänskliga rättigheter introducerades i Europa under 1600-talet. Under inflytande av naturrättens idéer om att den enskilda människan har vissa naturliga, medfödda och okränkbara rättigheter ändrades synen på staten och dess funktioner.¹¹ Den engelske filosofen John Locke är en av de personer som har betytt mycket för MR-utvecklingen genom sin teori om ett samhällskontrakt som reglerar statens ansvar och skyldigheter gentemot medborgarna.¹² Dessa tankar spreds och utvecklades under 1700-talet och inspirerade nationella rättighetsförklaringar med syfte att garantera äganderätt, personlig frihet, fri religionsutövning och tanke- och yttrandefrihet.¹³ Den franska rättighetsförklaringen blev, då den antogs 1789, den första deklARATIONEN om fri- och rättigheter som gjordes av en stat. Flera andra stater följde efter och förde in skrivningar om medborgarnas rättigheter i lagar och konstitutioner. Gemensamt för dessa dokument är att de var nationella regleringar som enbart gällde inom ett land. Att andra länder kunde blanda sig i vad som ägde rum inom en suverän stats nationella gränser var på den tiden otänkbart.¹⁴

2.1.2.2 Internationella överenskommelser

Efter andra världskriget, med fasansfulla brott mot mänskligheten i färskt minne, hamnade frågan om mänskliga rättigheter högt upp på den internationella dagordningen. Det fanns en växande uppfattning att världssamfundet måste ta ett gemensamt ansvar för att garantera respekt för alla människors mänskliga rättigheter.¹⁵ När FN bildades 1945 slogs det fast att ett av organisationens viktigaste syften var att främja och uppmuntra respekt för mänskliga rättigheter.¹⁶ En kommission inrättades strax därefter av FN för att utveckla en universell definition och kodifiera dessa

---

¹⁰ Hedlund Thulin (2004) s. 15.

¹¹ Nowak (2003) s. 9.

¹² Hedlund Thulin (2004) s. 15.

¹³ Nowak (2003) s. 9.

¹⁴ Hedlund Thulin (2003) s. 16.

¹⁵ Hedlund Thulin (2003) s. 16.

¹⁶ FN-stadgan (1945).

rättigheter. Den 10 december 1948 antog FN:s generalförsamling den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.¹⁷

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, som i år fyller 60 år, är det viktigaste grundläggande MR-dokumentet och innehåller såväl medborgerliga och politiska som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Den är en deklaration och således inte juridiskt bindande. Efter antagandet av den allmänna förklaringen började därför arbetet med att försöka kodifiera rättigheterna i rättsligt bindande dokument. På grund av den tidens politiska spänningar mellan öst och väst samt medlemsstaternas skilda åsikter om de olika rättigheternas natur och status beslutades att de skulle delas upp i två separata dokument. År 1966 antogs därför en internationell konvention för medborgerliga och politiska rättigheter och en konvention för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.¹⁸ Officiellt förekommer ingen skillnad mellan överenskommelserna, en rad beslut inom FN har istället efter antagandet understrukt vikten av att ge de båda konventionerna samma status och se alla mänskliga rättigheter som universella, odelbara och ömsesidigt samverkande.¹⁹

2.1.3 Mänskliga rättigheter som rättigheter

Mänskliga rättigheter är ett speciellt fenomen i internationell rätt eftersom de reglerar förhållandet mellan stat och individ och bygger på samhällets grundläggande normer och värderingar. Rättigheterna är omdiskuterade och verkligheten visar ofta på stora svårigheter att tillgodose dem. Diskussionen handlar om rättigheternas legitimitet, politiska snarare än juridiska natur, bristen på motsvarande skyldigheter och ansvariga samt rättigheternas anspråk på att vara universella.²⁰ Många stater är därtill skeptiska till de mänskliga rättigheterna som en del av en folkrätt som traditionellt reglerar förhållandet mellan stater.²¹

De mänskliga rättigheternas kontroversiella karaktär och status kommer att diskuteras närmare i kapitel fem.

---

¹⁷ FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948).

¹⁸ Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966) och Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966) är de två viktigaste FN-konventionerna om mänskliga rättigheter där i princip alla mänskliga rättigheter finns kodifierade. Det finns även mer specifika konventioner som behandlar barnets rättigheter, avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor samt förbud mot tortyr och rasdiskriminering. Det finns också en konvention om förebyggande och bestraffning av folkmord och en konvention om flyktingars rättsliga ställning. Alla FN:s konventioner är bindande för anslutande stater och parternas efterlevnad övervakas av en speciell kommitté kopplad till respektive konvention.

¹⁹ Slutdokument och handlingsplan från Världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien (1993).

²⁰ Sen (2002) s. 322.

²¹ Sterner (2006) s. 769-770.

2.2 En mänsklig rätt till utveckling

2.2.1 Rättighetens ursprung och utveckling

Att det finns samband mellan mänskliga rättigheter och utveckling antyds redan i FN-stadgan.²² Idén om en mänsklig rättighet till utveckling framställdes dock först under 1950- och 60-talen i samband med den snabba ökningen av avkolonialiserade utvecklingsländer bland FN:s medlemsstater. Rätten till utveckling finns trots detta varken med i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna eller i någon av de två efterföljande konventionerna. Den största anledningen till det är att den enade anda som rådde i världen efter andra världskriget inte varade speciellt länge. Kalla kriget polariserade världssopinionen och de mänskliga rättigheterna delades upp i en konvention för medborgerliga och politiska rättigheter som förespråkades av väst och en annan konvention för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som förespråkades av öst och flera utvecklingsländer.²³ Inte förrän efter kommunismens fall och kalla krigets slut kunde världssamfundet till slut enas om ett politiskt dokument som reglerade rätten till utveckling.²⁴

När deklarationen om rätt till utveckling antogs 1986 var det av en bred majoritet av FN:s medlemsstater. Endast ett land (USA) röstade emot och åtta medlemsstater lade ner sin röst. Några år senare, vid FN:s världskonferens för mänskliga rättigheter 1993, förstärktes rättighetens status ytterligare då 171 stater, inklusive USA, tillsammans bekräftade att rätten till utveckling är en grundläggande mänsklig rättighet och att alla mänskliga rättigheter är universella, ömsesidigt samverkande och delar av samma enhet.²⁵ Något som sedan dess har upprepats vid nästan alla internationella och mellanstatliga konferenser som hållits sedan dess.²⁶

2.2.2 Den internationella regleringen

*We will spare no efforts to free our fellow men, women and children from the object and dehumanizing conditions of extreme poverty, to which more than a billion of them are currently subjected. We are committed to making the right to development a reality for everyone and to freeing the entire human race from want.*²⁷

Rätten till utveckling har erkänts av världssamfundet som en mänsklig rättighet. Trots det handlar en stor del av debatten kring rätten till utveckling om dess rättsliga status.

---

²² Se FN-stadgan (1945), preambel, artikel 1(3), 55 och 56.

²³ Kirchmeier (2006) s. 6-8.

²⁴ Deklarationen om rätt till utveckling (1986).

²⁵ Slutdokument och handlingsprogram (1993).

²⁶ T.ex. vid världstoppmötet om social utveckling 1995, fjärde världskonferensen om kvinnor 1995 samt millennietoppmötet 2000.

²⁷ Millenniedeklarationen (2000), para. 11.

2.2.2.1 Deklarationen om rätten till utveckling

Deklarationen om rätten till utveckling, som återfinns i bilaga A, antogs av generalförsamlingen 1986.²⁸ Deklarationens första artikel slår fast att rätten till utveckling är en okränkbar mänsklig rättighet som alla människor och alla folk är berättigade att delta i och bidra till. Det är en process av ekonomisk, social, kulturell och politisk utveckling, där alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter kan bli fullt förverkligade. Deklarationens följande artiklar utvecklar dessa grundläggande principer och klargör rättighetens innebörd och natur. En mer utförlig beskrivning om deklARATIONENS innehåll finns nedan i kapitel tre.

Deklarationen är en icke-bindande deklARATION men antogs av en stor majoritet av världssamfundet som därmed erkände den som en mänsklig rättighet. Dess status är omdiskuterad, en del hänvisar till den är ett brett ramverk och ett bra exempel på hur rätt ”borde se ut” men menar att den måste kodifieras i ett bindande dokument. Andra menar att rättigheten, liksom andra resolutioner från FN:s generalförsamling, har stor betydelse eftersom de kan skapa, påverka eller successivt bli del av internationell sedvanerätt och på så sätt få stater att respektera rättigheterna.²⁹

2.2.2.2 Deklarationens uppföljare

Under världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien 1993 blev rätten till utveckling ett stort och komplicerat ärende. Diskussionerna handlade inte om huruvida det fanns ett behov eller om det var önskvärt med en sådan rätt till utveckling utan rörde två viktiga principfrågor, frågan om kollektiva rättigheter och frågan om vem som har ansvaret för att förverkliga utvecklingen.³⁰ Staterna kunde till slut enas om en kompromiss och i slutdokumentet erkänns rätten till utveckling som en universell och odelbar mänsklig rättighet men det betonas att den enskilda människan är det centrala subjektet i utvecklingen.³¹

Rätten till utveckling har sedan världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien 1993 på flera sätt vidareutvecklats inom FN-systemet. Ett flertal rapporter, konferenser och resolutioner liksom tillsättningen av en arbetsgrupp och en oberoende expert är exempel på åtgärder för att främja, förtydliga och förstärka rättigheten. Rätten till utveckling är fortfarande mycket kontroversiell men har på nytt hamnat i fokus, bland annat genom utarbetandet av FN:s millenniemål, där det åttonde målet syftar på att utveckla ett globalt partnerskap för utveckling.³²

---

²⁸ Deklarationen om rätten till utveckling (1986).

²⁹ Salomon (2003) s. 26. *Se nedan i kapitel 4.3 för en mer utförlig diskussion om deklARATIONENS status och betydelse.*

³⁰ Hedlund Thulin (2004) s. 247.

³¹ Hedlund Thulin (2004) s. 248.

³² Vid FN:s millennietoppmöte 2000 antog 189 samlade stats- och regeringschefer millenniedeklarationen med syfte att halvera fattigdomen fram till år 2015. De åtta målen

2.2.2.3 Hänvisningar till rätten till utveckling i bindande instrument

Varken FN-stadgan, den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna eller de två efterföljande konventionerna från 1966 omfattar uttryckligen rätten till utveckling. Däremot har många av principerna i deklarationen om rätten till utveckling rötter i bestämmelserna i dessa grundläggande dokument.³³ FN-stadgan är juridiskt bindande för alla medlemsstater. Artikel 1(3) stadgar att två av organisationens främsta syften är ”internationell samverkan för att lösa internationella problem av ekonomisk, social, kulturell eller humanitär karaktär” och ”främjandet av respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter”. Artiklarna 55 och 56 innebär vidare en bindande skyldighet för alla medlemsstater att vidta åtgärder, såväl tillsammans som var för sig, för att åstadkomma dessa syften.

De två stora MR-konventionerna från 1966 binder i sin tur anslutande stater³⁴ att garantera ett brett spektrum av mänskliga rättigheter, bland annat rätten till liv, förbud mot tortyr och slaveri och yttrande- och religionsfrihet respektive bland annat rätten till arbete, rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och rätten till utbildning. Dessutom betonar de vikten av internationellt samarbete för att förverkliga rättigheterna.³⁵

2.3 Rättighetens rättsliga status

Det är viktigt att skilja på erkännandet av rätten till utveckling som en okränkbar mänsklig rättighet och påståendet att rättigheten skapar juridiskt bindande skyldigheter. Mänskliga rättigheter är inte automatiskt samma sak som juridiskt bindande rättigheter.³⁶ Trots att ett hårt arbete pågår inom FN-systemet finns än så länge inget internationellt juridiskt bindande dokument som uttryckligen erkänner rätten till utveckling som en mänsklig rättighet och det enda regionala instrumentet med sådana bestämmelser är den Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter.³⁷

Rätten till utveckling har erkänts av hela världssamfundet som en mänsklig rättighet men få länder har inkorporerat rättigheten i sin nationella

---

rör ett brett spektrum av utvecklingsrelaterade frågor, från att halvera världens fattigdom och hunger till att stoppa spridningen av HIV/Aids och låta alla barn få gå i grundskolan. För mer information om FN:s millenniemål se www.un.org/millenniumgoals

³³ Salomon (2003) s. 26.

³⁴ I april 2007 hade 160 stater anslutit sig till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och 156 stater till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

³⁵ Se Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966), artikel 2(1) och konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966), artikel 3(a).

³⁶ Sengupta (2002) s. 842.

³⁷ Rosas (2001) s. 123.

lagstiftning och politiska åtaganden av regeringar genererar inte automatiskt juridiskt bindande rättigheter. Att deklarationen om rätten till utveckling inte är rättsligt bindande gör att den inte kan göras gällande i domstol. Bindande skyldigheter får därför istället sökas i andra bindande dokument som FN-stadgan och internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter. Som kommer att visas nedan innebär det emellertid inte att stater, individer och organisationer i det internationella samfundet undgår sitt ansvar att implementera rättigheten.³⁸

I uppsatsens fortsättning kommer rätten till utveckling att behandlas som en internationellt erkänd mänsklig rättighet. Dess rättsliga status och framförallt i vilken mån rättigheten genererar bindande skyldigheter för stater är emellertid fortfarande omdiskuterat och under utveckling. Det är viktigt att redan här klargöra att det rör sig om två olika typer av ansvar, det mindre omdiskuterade nationella ansvaret som ligger på en regering gentemot sin egen befolkning, samt det betydligt mer kontroversiella ansvaret för världens rika länder att hjälpa till och främja utveckling i fattiga länder. Rättighetens status kommer diskuteras mer ingående utifrån de två olika typerna av ansvar i kapitel fyra.

---

³⁸ Sengupta (2002) s. 862-863.

3 Innebörden av rätten till utveckling

3.1 Vad är utveckling?

Utveckling har traditionellt beräknats genom ökad ekonomisk tillväxt och BNP per capita. Den indiske ekonomen och nobelpristagaren Amartya Sen påverkade denna uppfattning när han i sin bok *Utveckling som frihet* talade om fattigdom som en förlust av förmåga och utveckling som en process där människors reella friheter vidgas. Ett betydligt bredare begrepp än ökad ekonomisk tillväxt och BNP per capita.³⁹

Sen talar i sin bok främst om fem friheter av yttersta relevans för utveckling: politiska friheter, ekonomiska möjligheter, sociala möjligheter, insynsgarantier och trygghetsgarantier. Dessa fem friheter ökar direkt människors förmåga i olika avseenden men de kompletterar också varandra och kan dessutom förstärka varandra. Sen menar att det finns tydliga samband mellan människors handlingsförmåga och sociala arrangemang. Ekonomisk tillväxt leder exempelvis till möjligheter att finansiera sociala försäkringar för medborgarna och sociala möjligheter som utbildning och sjukvård leder i förlängningen både till bättre ekonomisk utveckling och till en nedgång i dödlighetstalen.⁴⁰

För att nå utveckling krävs enligt Sen att man avlägsnar de viktigaste orsakerna till ofrihet. Med hjälp av lämpliga sociala hjälpmedel kan enskilda kvinnor och män effektivt forma sitt eget öde och hjälpa varandra.⁴¹ Denna definition av utveckling har lett till att världssamfundet, tillsammans med ett bredare fattigdomsbegrepp, även fått en ny bild av vad utveckling faktiskt innebär.⁴²

3.2 Definition av rätten till utveckling

Rätten till utveckling kopplar på många sätt till Sens breddade utvecklingsbegrepp. Det är emellertid viktigt att slå fast att en mänsklig rättighet till utveckling inte är samma sak som mänsklig utveckling, alltså en ökning av möjligheter och friheter så att människor kan leva det liv de värdesätter. En mänsklig rättighet till utveckling är en mer komplex process som handlar om ett ansvar att sätta upp sociala arrangemang för att tillförsäkra att enskilda människor inte bara får sina grundläggande rättigheter respekterade utan även kan förverkliga sin mänskliga värdighet

---

³⁹ Sen (2002) s. 25.

⁴⁰ Sen (2002) s. 58-59.

⁴¹ Sen (2002) s. 26.

⁴² Second Report of the Independent Expert (2000) para. 50.

och sina friheter.⁴³ Det handlar om att ålägga stater, nationellt och internationellt, skyldigheter att hjälpa till att förverkliga denna utvecklingsprocess.

3.2.1 Deklarationens definition

*The right to development is an inalienable human right by virtue of which every human person and all peoples are entitled to participate in, contribute to, and enjoy economic, social, cultural and political development, in which all human rights and fundamental freedoms can be fully realized.*⁴⁴

Artikel 1(1) i deklARATIONEN om rätten till utveckling slår fast att det finns en okränkbar mänsklig rättighet som kallas rätten till utveckling. Rättigheten definieras som en process av ekonomisk, social, kulturell och politisk utveckling där alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter till fullo kan förverkligas. Alla människor och alla folk har rätt att delta i, bidra till och få del av utvecklingsprocessen. Deklarationens följande artiklar utvecklar dessa grundläggande principer. Artikel 1 slår fast att inte bara alla enskilda människor utan även alla folk (*all peoples*) har rätt till utveckling. Artikel 2 erkänner vidare folkens rätt till självbestämmande och suveränitet över naturresurser. Artikel 2 stadgar att det är den enskilda människan som är det främsta subjektet i rätten till utveckling och ska vara en aktiv deltagare och förmånstagare i processen. Deklarationen tar även bland annat upp jämlikhet (artikel 6) som en viktig faktor för utveckling och betonar förverkligandet av andra medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (artikel 6, 9 och 10), eftersom de är odelbara och ömsesidigt samverkande.

Skyldigheter för förverkligandet av rättigheten ålägger deklARATIONEN på alla inblandade parter. Den enskilda människan har skyldigheter både som individ och som samhällsmedborgare för att underlätta och främja implementeringen av rätten till utveckling. Enskilda stater har enligt artikel 3 ett primärt ansvar att skapa nationella och internationella gynnsamma förutsättningar för förverkligandet av rätten till utveckling och garantera en jämlik och tillräcklig (*adequate*) tillgång till nödvändiga resurser. DeklARATIONEN betonar emellertid även starkt de skyldigheter som läggs på det internationella samfundet. Alla världens länder har enligt deklARATIONENS artikel 4 skyldigheter att, både individuellt och genom internationellt samarbete, främja en rättvis utvecklingspolitik.

3.2.2 Utveckling som en process

Rätten till utveckling definieras således inte som en avgränsad händelse utan som en process över tid, en utvecklingsprocess centrerad kring jämlikhet

---

⁴³ Fukanda-Parr (2006) s. 970.

⁴⁴ DeklARATIONEN om rätten till utveckling (1986).

och rättvisa. Det är en rätt till både själva processen och dess resultat och syftar till ett förbättrat välbefinnande för människan och ett gradvis förverkligande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Detta gäller för alla människor, oavsett kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning eller politisk eller annan uppfattning. Utvecklingsprocessen måste vidare se till att berörda individer kan delta på ett effektivt och meningsfullt sätt i allt beslutsfattande. Den måste även garantera en rättvis och jämlik distribution av förmåner och inkomst så att processen leder till en gradvis förbättring av alla människors välbefinnande, inte bara till framsteg för vissa ekonomiska grupper.⁴⁵ Ekonomisk tillväxt anses vara en nödvändig, men inte tillräcklig, faktor i processen.⁴⁶ Det viktigaste i utvecklingsprocessen är att alla dess aktiviteter genomförs med full respekt för medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.⁴⁷ Det beror på att rätten till utveckling är en mänsklig rättighet och som en sådan är den odelbar och ömsesidigt samverkande med alla andra mänskliga rättigheter. Ett förnekande av någon av dessa rättigheter är att förneka rätten till utveckling.⁴⁸

Det finns följaktligen nära samband mellan utveckling och mänskliga rättigheter. En rättighetsbaserad utvecklingsprocess är dock inte nödvändigtvis samma sak som att respektera och förverkliga rätten till utveckling. Alla utvecklingsprocesser och även andra aktiviteter kan vara rättighetsbaserade om de tar hänsyn till mänskliga rättigheter. Skillnaden är att i rätten till utveckling är utvecklingsprocessen i sig själv en rättighet och utveckling sker i enlighet med både mänskliga rättigheter och deklarationens definition av utveckling.⁴⁹ Det handlar sålunda inte bara om att resultatet av processen innebär ett förverkligande av mänskliga rättigheter utan att även själva processen i sig behandlas som en mänsklig rättighet.

3.2.3 Utveckling som en vektor

Arjun Sengupta, FN:s före oberoende expert på rätten till utveckling, har utvecklat definitionen av rätten till utveckling. Han beskriver rättigheten som en vektor, en sammansatt rättighet som förenar alla mänskliga rättigheter. Alla element i vektorn är integrerade och ömsesidigt beroende av varandra, förverkligandet av en rättighet är helt beroende av förverkligandet av alla andra rättigheter och varje enskild rättighet måste implementeras på ett sätt som tar hänsyn till detta samband. Han menar att om någon rättighet kränks så skadas vektorn och hela den sammansatta

---

⁴⁵ Deklarationen om rätten till utveckling (1986), artikel 1, 2(3) och 8. *Se även* Sengupta (2006) s. 11.

⁴⁶ Sengupta (2006) s. 17.

⁴⁷ Deklarationen om rätten till utveckling (1986), preambel samt artikel 6 och 9.

⁴⁸ Sengupta (2000) s. 566.

⁴⁹ Sengupta (2006) s. 11.

rätten till utveckling kränks.⁵⁰ Denna definition förtydligar innebörden av en rätt till en utvecklingsprocess och betonar att alla mänskliga rättigheter är okränkbara, ömsesidigt beroende av varandra och delar av samma enhet. Den innebär dessutom att det krävs att minst en av rättigheterna i vektorn förbättras och ingen annan kränks för att den sammansatta rätten till utveckling ska förbättras.⁵¹

3.2.4 Utveckling som en rättighet och flera

Innebörden av rätten till utveckling gör det synnerligen relevant att fundera över om rätten till utveckling endast är en mänsklig rättighet eller en samling av alla andra mänskliga rättigheter. På grund av dess kontroversiella karaktär hade kanske det sistnämnda varit att föredra eftersom övriga mänskliga rättigheter har en något mer stabil grund att stå på i det internationella samfundet. De tolkningar och definitioner som har presenterats ovan tyder dock på att rätten till utveckling både är en ensam rättighet och en sammansatt rätt till alla andra mänskliga rättigheter. Det betonas starkt, bland annat av FN:s förre oberoende expert, att båda elementen är lika viktiga och att förverkligandet av alla mänskliga rättigheter och av rätten till utveckling i sig själv måste samverka för att åstadkomma utveckling.⁵²

3.3 Rättighetsinnehavaren som individ eller grupp

3.3.1 Individen som främsta subjekt

Som för alla mänskliga rättigheter så är individen identifierad som det främsta subjektet när det gäller rätten till utveckling och ska försöka vidta egna åtgärder för att tillgodose sina behov.⁵³ Baserat på det faktum att deklarationen innehåller antydningar av såväl individuella som kollektiva rättigheter har många utvecklingsländer under åren hävdat att det är en rätt för folk och i förlängningen stater att utvecklas.⁵⁴ Då kollektiva rättigheter normalt inte förekommer i internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter så är den dimensionen mycket kontroversiell och omdiskuterad i den internationella politiska debatten.⁵⁵

Under Världskonferensen för mänskliga rättigheter 1993 var frågan om en kollektiv rätt till utveckling föremål för hetsiga diskussioner.

---

⁵⁰ Third Report of the Independent Expert (2001) para. 8-10.

⁵¹ Sengupta (2006) s. 17.

⁵² Sengupta (2006) s. 17-18.

⁵³ Deklarationen om rätt till utveckling (1986), artikel 2(1). *Se även* Eide (2001) s. 23.

⁵⁴ Deklarationen om rätt till utveckling (1986), artikel 1(1). "Every human person and all peoples..."

⁵⁵ Salomon (2003) s. 8.

Utvecklingsländerna förespråkade starkt rättigheten som en kollektiv rättighet och ville slå fast att rika länder har skyldigheter att bidra till utveckling i fattiga länder. Världens rika länder var i sin tur rädda att rätten till utveckling ska ses som en ”rätt till utvecklingsbistånd” eller en ”rätt till allt” och var därför mycket skeptiska till att inkludera kollektiva rättigheter.⁵⁶ Diskussionerna slutade i att slutdokumentet från konferensen betonar rätten till utveckling som en rättighet som tillkommer individen.⁵⁷ De flesta höginkomstländer står även idag fast vid det ställningstagandet. En ytterligare anledning är det i många fattiga länder sitter korrupta och icke-demokratiska regimer som inte anses representerar sitt folk och därför inte är några legitima rättighetsinnehavare.⁵⁸

3.3.2 Sambandet mellan individuella och kollektiva rättigheter

När det gäller rätten till utveckling är det emellertid viktigt att inte glömma bort det nära samband som finns mellan det kollektiva och det individuella i utvecklingsprocessen. FN:s människorättskommission stadgade redan 1979 att ”rätten till utveckling är en mänsklig rättighet och att lika möjligheter är lika mycket en förutsättning för nationer som för individer inom nationer”. Det står klart att individuella rättigheter i många fall enbart kan tillgodoses i ett kollektivt sammanhang och att en stats utveckling är en nödvändig förutsättning för förverkligandet av utveckling och mänskliga rättigheter för individerna.⁵⁹

---

⁵⁶ Kirchmeier (2006) s. 10.

⁵⁷ Hedlund Thulin (2004) s. 248.

⁵⁸ Salomon (2003) s. 23.

⁵⁹ Sengupta (2002) s. 863.

4 Både en nationell och en internationell angelägenhet

4.1 Mänskliga rättigheter och skyldigheter

Alla rättigheter, även mänskliga rättigheter, kräver korresponderande skyldigheter och klart identifierade ansvariga för att bli mer än bara tomma ord. De mänskliga rättigheterna har korresponderande skyldigheter men dessa är sällan uttryckligen definierade i internationella MR-dokument. Istället kan de förstås utifrån mer specifika instrument och genom tolkningar och praxis från FN:s övervakningsorgan.⁶⁰ För att enskilda människor ska kunna göra anspråk på de ansvariga är det viktigt att tydligt specificera både vilka skyldigheterna är och vem som är innehavare av dessa skyldigheter. Rätten till utveckling pålägger ett ansvar, dels för enskilda stater att säkerställa lika tillträde till nödvändiga resurser och dels för det internationella samfundet att främja en rättvis utveckling och garantera ett effektivt samarbete.⁶¹ Det huvudsakliga ansvaret för en stat är den egna befolkningen och skyldigheterna för nationella regeringar kan inte överdrivas.⁶²

4.2 Skyldigheter för nationella regeringar

Det primära ansvaret för såväl mänskliga rättigheter som rätten till utveckling ligger således hos nationella regeringar. Andra, rikare länder och institutioner, har ett sekundärt ansvar att samarbeta för att stödja och hjälpa till men utgångspunkten för rätten till utveckling är att varje lands regering har ansvar att göra vad den kan för att främja utvecklingen för varje individ i det egna landet.⁶³

En stats ansvar för respekt för, och förverkligande av, de mänskliga rättigheterna beror till viss del på om staten i fråga är medlem i FN och har undertecknat och ratificerat de ledande internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Som tidigare konstaterats är i princip alla världens stater medlemmar i FN⁶⁴ och därmed bundna av FN-stadgans bestämmelser om främjande av mänskliga rättigheter. Vidare har alla världens stater ratificerat minst en av FN:s konventioner som kodifierar de mänskliga rättigheterna. Det innebär att det finns en folkrättslig förpliktelse för staterna att skydda och främja konventionsrättigheterna. Även länder som står

---

⁶⁰ Eide (2001) s. 22.

⁶¹ Se Deklarationen om rätt till utveckling (1986), artiklarna 3(1) och 3(3).

⁶² Salomon (2001) s. 29.

⁶³ Hedlund Thulin (2004) s. 248.

⁶⁴ FN har 192 medlemsstater vilket innebär att alla erkända stater utom Taiwan (Republiken Kina) och Vatikanstaten är medlemmar.

utanför någon av konventionerna har ett ansvar eftersom stora delar av FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter anses vara juridiskt bindande genom internationell sedvanerätt.⁶⁵

Oavsett rätten till utvecklings betydelse och rättslig status så innebär detta att alla stater har rättsligt bindande skyldigheter att främja respekten för alla, eller åtminstone de flesta, mänskliga rättigheterna för sin befolkning. Vilket utgör komponenter av den sammansatta rätten till utveckling.

4.2.1 Statens tredelade ansvar

En stats ansvar för rätten till utveckling och andra mänskliga rättigheter är tredelat. Staten ska på en första grundläggande nivå *respektera* rättigheterna och själv låta bli att diskriminera människor eller på annat sätt begränsa deras rättigheter. Staten ska på en andra nivå *skydda* rättigheterna, alltså agera aktivt för att skydda sina medborgare från övergrepp och inskränkningar genom att både stifta lagar och se till att lagarna följs. Staten ska därutöver på en tredje nivå arbeta för att *uppfylla* rättigheterna vilket innebär både en skyldighet att underlätta förverkligandet och en skyldighet att tillgodose rättigheterna.⁶⁶

När det gäller rätten till utveckling innebär det tredelade ansvaret rent praktiskt att staten ska *respektera* alla människors tillgångar och resurser, deras rätt att skaffa det arbete de önskar och deras frihet att handla ensamma eller tillsammans med andra för att tillgodose sina egna behov. Staten ska vidare *skydda* sina medborgare från exempelvis bedrägeri, oetiskt uppträdande i kontraktrelationer och försäljning och marknadsföring av giftiga produkter. Därutöver ska staten även *uppfylla* människors grundläggande behov av exempelvis mat genom att underlätta produktion, distribution och tillgång på mat. Detta innebär likaså en skyldighet att hjälpa de människor som på olika sätt är marginaliserade i samhället.⁶⁷ För att klara dessa krav bör staterna åta sig det universella förverkligandet av mänskliga rättigheter och anta, implementera och följa ett nationellt utvecklingsprogram.⁶⁸ Regeringarnas ansvar bör ta sin början genom att formulera en uppsättning policys med mätbara indikatorer för att implementera varje komponent av rätten till utveckling såväl som alla komponenter i kombination med varandra.⁶⁹

---

⁶⁵ Sedvanerätt är oskrivna internationella regler som uppstår över tiden genom staters handlande i enlighet med dessa regler och som accepteras som bindande regler av världssamfundet. För mer om sedvanerätt, *se bl.a.* Thirlway (2006) s. 121.

⁶⁶ Eide (2001) s. 23-24.

⁶⁷ Marks och Andreassen (2006) s. xvii.

⁶⁸ Deklarationen om rätten till utveckling (1986) artikel 2(3).

⁶⁹ Sengupta (2006) s. 30.

4.2.2 Resursproblematiken

Förverkligandet av rätten till utveckling kräver att staterna inför ett politiskt och socialt rättvist och pålitligt system för att garantera de mänskliga rättigheterna till alla människor. Ett stort och mycket aktuellt problem i sammanhanget är dock att världens länder har olika förutsättningar att tillförsäkra sina medborgare utveckling och respekt för de mänskliga rättigheterna. En ny regering som tillträder efter ett val har väldigt olika möjligheter att respektera, skydda och uppfylla de mänskliga rättigheterna beroende på om den tillträder i Sverige, Vietnam eller Somalia.⁷⁰ Brist på resurser, såväl ekonomiska och fysiska som institutionella, är därför ett stort hot mot förverkligandet av rätten till utveckling i många fattiga länder. Rätten till utveckling är en sammansättning av alla mänskliga rättigheter, en del lättare att respektera och tillgodose medan andra kräver mer resurser och tid. Behovet ser olika ut i olika länder och det handlar inte alltid om en önskan om mer ekonomiska resurser. Ibland kan ett bättre och mer effektivt utnyttjande av de resurser som finns vara tillräckligt för att landet ifråga ska komma långt i förverkligandet av rätten till utveckling.⁷¹

De internationella överenskommelserna om mänskliga rättigheter erkänner att resursbrist är ett stort och ofta förekommande problem. Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har dock slagit fast att det behövs långtgående insatser för att en stat ska undvika att kränka rättigheterna i konventionen. Det krävs att staten utnyttjar alla sina tillgängliga resurser och att utvecklingsfrågan är prioriterad. En regering måste kunna visa den har gjort allt den kan för att tillgodose rättigheterna och att eventuella problem beror på brist på resurser och inte en brist på politisk vilja.⁷² Även om den politiska viljan finns och utveckling är prioriterad så lider ändå många utvecklingsländer av initiala handikapp och upplever hinder som är svåra att övervinna utan hjälp från det internationella samfundet. Det är när resurserna saknas, eller används fel, och staten är för svag att fullgöra sina skyldigheter och skapa en miljö som gynnar utveckling som frågan om världssamfundets skyldigheter att hjälpa till aktualiseras.⁷³

4.3 Skyldigheter för det internationella samfundet

I dagens globaliserade värld kan inga stater fungera helt oberoende. Regeringar måste hela tiden fundera över vilken effekt en viss politik har för andra länder och hur andra länders beslut och handlingar i sin tur påverkar den egna politiken.⁷⁴ Huruvida andra stater har en skyldighet att förverkliga

---

⁷⁰ Hedlund Thulin (2004) s. 88.

⁷¹ Sengupta (2000) s. 562.

⁷² General Comment No. 3 (1990) para. 10-13.

⁷³ Kirchmeier (2006) s. 12.

⁷⁴ Sengupta (2006) s. 31.

rätten till utveckling i andra länder än sitt eget är en mycket kontroversiell fråga, både politiskt, juridiskt och filosofiskt. Det finns många artiklar om internationell samverkan i deklarationen om rätten till utveckling⁷⁵ men, eftersom den inte är rättsligt bindande, får bindande bestämmelser istället sökas i andra internationella instrument.

Som slogs fast ovan så innehåller FN-stadgan bestämmelser om internationell samverkan för att lösa internationella problem och främja respekt för mänskliga rättigheter.⁷⁶ Stadgan är bindande för medlemmar i FN och har en speciell status som grund för det rådande internationella systemet. Bestämmelserna innebär därför ett bindande åtagande om internationellt samarbete för alla FN:s medlemsstater.⁷⁷ Artikel 2 i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter stadgar åtaganden för konventionsstaterna att utnyttja sina tillgängliga resurser, både enskilt och genom internationell samverkan, för att se till att rättigheterna i konventionen gradvis förverkligas. Artikeln bör läsas i ljuset av konventionens övergripande syfte, att så snabbt som möjligt arbeta för ett förverkligande av rättigheterna. Även andra bindande internationella överenskommelser innehåller hänvisningar till internationellt samarbete för att förverkliga rättigheter som enligt definitionen av rätten till utveckling är fundamentala delar av utvecklingsvektorn. Ett exempel är FN:s barnkonvention⁷⁸ som nästan alla världens stater har ratificerat. Den innehåller många av de mänskliga rättigheterna och ska implementeras omedelbart.

Världssamfundets ansvar för att förverkliga den sammansatta rätten till utveckling har förstärkts genom resolutioner, deklarationer och uttalanden sedan deklarationen om rätten till utveckling antogs. Slutdokumentet och handlingsplanen från världskonferensen 1993 är kanske det allra viktigaste dokumentet eftersom den antogs i konsensus och åter bekräftade att alla stater har ett bindande åtagande att uppfylla skyldigheterna i FN-stadgan, däribland främjandet av mänskliga rättigheter. Stadganden från FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter⁷⁹ och från flera andra FN-organ och forskare har också bekräftat att det finns en internationell skyldighet att samverka för utveckling.⁸⁰

4.3.1 Två möjliga tolkningar av stadgandet om samarbete

Precis som för rätten till utveckling i allmänhet så har det internationella samfundet tagit två skilda positioner när det gäller tolkningen av en

---

⁷⁵ Se Deklarationen om rätt till utveckling (1986) artiklarna 3, 4 och 6.

⁷⁶ Se FN-stadgans artiklar 1(3), 55 och 56 och avsnitt 2.2.2.3 ovan.

⁷⁷ Sengupta (2000) s. 565.

⁷⁸ I april 2007 har 192 stater förbundit sig att följa konventionen om barnets rättigheter, bland dessa stater saknas Somalia och USA som endast har undertecknat konventionen.

⁷⁹ Se General Comment No. 3 (1990) para. 14.

⁸⁰ Salomon (2003) s. 33-34.

internationell skyldighet att samverka för att hjälpa andra länder att bidra till utveckling. Frågan är nära sammankopplad med den ständigt återkommande diskussionen om vilken effekt och vikt som ska läggas vid resolutioner från FN:s generalförsamling.

4.3.1.1 Restriktiv tolkning: ett frivilligt åtagande baserad på välgörenhet

För många av världens stater är idén om internationellt samarbete fortfarande ett frivilligt åtagande baserat på välgörenhet snarare än delade skyldigheter. Denna restriktiva tolkning baseras på ett antagande att bestämmelserna i FN-stadgan och konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är alltför vaga för att konstruera några bindande regler och att resolutioner och deklARATIONER från generalförsamlingen enbart är rekommendationer. Oavsett om de representerar hela det internationella samfundets syn så är stater inte juridiskt bundna att följa dem, inte ens om staten i fråga röstade för förslaget.⁸¹ Företrädare för denna restriktiva tolkning menar att skyldigheterna inte är tillräckligt väl definierade i de bindande konventionerna och att det saknas formella procedurer för att hålla stater ansvariga. Om det finns moraliska skyldigheter att hjälpa andra stater så blir de tillgodosedda genom bistånd och medverkande i internationella utvecklingsinstitutioner.⁸²

4.3.1.2 Extensiv tolkning: ett förpliktande ansvar

På senare år har nya argument till fördel för ett förpliktande ansvar att samarbeta utvecklats en mer extensiv tolkning av internationella bestämmelser. Denna tolkning tar hänsyn till de mest betydelsefulla tolkningsdokumenten för internationellt samarbete; resolutioner från FN:s generalförsamling, övervakningsorganens allmänna kommentarer, åsikter från ledande experter och deklARATIONER och slutdokument från internationella konferenser.⁸³ Ett exempel är den tredje allmänna kommentaren från Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som hänvisar till FN-stadgan som åläggande bindande skyldigheter i området mänskliga rättigheter och internationell samverkan.⁸⁴ Företrädare för detta synsätt menar att dessa källor ska användas som subsidiära medel för att komplettera och tolka de vaga och otydliga bestämmelserna i FN-stadgan. Några författare föreslår även att efterföljande resolutioner, konferenser och uttalanden har förstärkt deklARATIONEN om rätt till utvecklings normativa status.⁸⁵

---

⁸¹ Thirlway (2003) s. 137.

⁸² Marks (2006) s. 72.

⁸³ Marks (2006) s. 73-74.

⁸⁴ General Comment No. 3 (1990) para. 14. Genom sitt arbete samlar övervakningskommittén en bred kunskap om konventionens praktiska genomförande. Utifrån denna kunskap antar kommittén allmänna kommentarer (*general comments*), som kan användas som stöd för staterna i deras arbete med att genomföra konventionen.

⁸⁵ Salomon (2003) s. 17.

4.3.2 Föreligger det en bindande internationell skyldighet att samarbeta?

Utifrån ovanstående avsnitt går det att slå fast att stater helt klart har skyldigheter att samverka för utveckling, men huruvida dessa skyldigheter är juridiskt bindande är både omdiskuterat och osäkert. Trots att det är frestande att tro på internationella bestämmelser så är det viktigt att skilja på allmänna referenser till internationellt samarbete och specifika juridiskt bindande skyldigheter. Det finns en stor internationell förväntan att världens regeringar ska gå från politiska åtaganden till rättsligt bindande skyldigheter där de kan hållas ansvariga.⁸⁶ På grund av staters suveränitet baseras emellertid internationella bestämmelser normalt på samtycke och därför är det svårt att tvinga stater som saknar en politisk vilja.

Mänskliga rättigheter är speciella rättigheter och har en unik position i internationell rätt men tydliga internationella skyldigheter att samarbeta för utveckling har bara erkänts i deklarerationer som inte är rättsligt bindande. Så länge som omfattningen och innehållet är diffust kommer stater fortsätta vara motvilliga mot att acceptera några bindande regler.⁸⁷ Det kan dock slås fast att i princip alla världens stater är medlemmar i FN och har ratificerat FN-stadgan och minst en internationell konvention med referens till mänskliga rättigheter och internationellt samarbete. Deklarationen om rätt till utveckling antogs med bara en röst emot och slutdokumentet och handlingsplanen från 1993 i konsensus. Stater har med andra ord åtminstone en moralisk eller politisk skyldighet att följa dessa dokument.

4.3.2.1 Betydelsen av politiska skyldigheter

Även om tolkningsdokumenten inte är juridiskt bindande är de instrument som ålägger politiska eller moraliska skyldigheter på undertecknande stater. De är exempel på '*soft law*' och ska inte förväxlas med icke-bindande rättsakter.⁸⁸ Ett instrument av typen '*soft law*' har ett speciellt juridiskt värde och påverkar staters beteende i internationella relationer och kan medverka till en framtida utveckling av folkrätten.⁸⁹ Ibland kan en överenskommelse som antagits i konsensus till och med vara en mer effektiv väg än ett rättsligt bindande dokument med få underskrifter och många reservationer.⁹⁰ Resolutioner från FN:s generalförsamling representerar det internationella samfundets uppfattning i en fråga och kan i förlängningen, om tillräcklig tid och statlig praxis, leda till förändringar i internationell sedvanerätt.⁹¹ Att rösta för en resolution är åtminstone ett

---

⁸⁶ Sengupta (2006) s. 22.

⁸⁷ Sengupta (2006) s. 6.

⁸⁸ Boyle (2006) s. 149.

⁸⁹ Shelton (2006) s. 182-183.

⁹⁰ Boyle (2006) s. 144.

⁹¹ Boyle (2006) s. 154.

tecken på att staten i fråga kommer att agera i överensstämmelse med förslaget, även om den inte är juridiskt bunden att göra det.⁹²

Arjun Sengupta, FN:s tidigare oberoende expert på rätten till utveckling stödjer denna uppfattning. Han menar att det faktum att deklARATIONEN om rätten till utveckling inte kan verkställas i något rättssystem innebär inte att stater kan ignorera den. De har skyldigheter, både nationellt och internationellt, att förverkliga hela den sammansatta rätten till utveckling. Sengupta betonar att många individuella rättigheter, delar av rätten till utveckling, har blivit kodifierade i internationella konventioner och kan verkställas i domstolar.⁹³ Otydlighet innebär inte att det inte finns några skyldigheter. Han nämner även vikten av den allmänna opinionens påtryckningar. Att namnge och på det sättet skämma ut stater (eng. *'naming and shaming'*) som kränker mänskliga rättigheter är ofta ett mycket effektivt sätt att påverka lagstiftning och övervaka mänskliga rättigheter.⁹⁴ För att stärka rätten till utveckling är det dock önskvärt att omvandla rättighetens normativa dimension från ett politiskt instrument till en bindande rättighet som kan göras gällande i den internationella rätten.⁹⁵

4.3.3 Innebörden av en internationell skyldighet att samarbeta

Det kan inte nog poängteras att det huvudsakliga ansvaret för att implementera rätten till utveckling ligger på den enskilda staten. I andra hand har höginkomstländer åtminstone en moralisk förpliktelse att hjälpa till.⁹⁶ Innebörden av en skyldighet att samarbeta beror alltid på den specifika situationen i det aktuella landet. Rika stater och internationella institutioner måste tillhandahålla bistånd och tekniskt samarbete och skapa en internationell miljö som kan hjälpa länder att förverkliga sin utvecklingspolitik.⁹⁷ Internationellt samarbete har vanligtvis två skilda dimensioner, en multilateral där höginkomstländer och internationella institutioner deltar och som alla kvalificerade utvecklingsländer har tillgång till, och en bilateral med arrangemang i specifika områden eller problem. Båda dimensionerna är lika viktiga för utveckling och måste vara deltagande, öppna, icke-diskriminerande och rättvisa.⁹⁸ Det finns dock inget standardrecept utan hjälpen kan ta många olika former och måste anpassas efter situationen i det aktuella landet. Det är viktigt att den internationella strukturen är global och står för en allmän tillgång till resurser och fördelar.⁹⁹ För mer om implementering och den senaste utvecklingen på området, se nedan i kapitel sex.

---

⁹² Dixon (2005) s. 43-44.

⁹³ Sengupta (2002) s. 860-861.

⁹⁴ Sen (2006) s. 5-7.

⁹⁵ Marks (2006) s. 78.

⁹⁶ Deklarationen om rätten till utveckling (1986), artikel 3.

⁹⁷ Sixth Report of the Independent Expert (2004) para. 31.

⁹⁸ Third Report of the Independent Expert (2001) para. 35.

⁹⁹ Sixth Report of the Independent Expert (2004) para.34.

5 Rättighetens kontroversiella karaktär

Efter över tjugo år av diskussioner och kompromisser anses rätten till utveckling fortfarande vara en av de mest kontroversiella mänskliga rättigheterna. Rättighetens ursprung och utveckling, dess innehåll och de skyldigheter som den aktualiserar är alla förknippade med stora politiska kontroverser och skilda synpunkter hos olika länder eller grupper av länder. De viktigaste orsakerna till detta och världssamfundets tydligaste ståndpunkter ska diskuteras i detta kapitel.

Att rätten till utveckling är en så omdiskuterad och kontroversiell mänsklig rättighet beror på flera saker. Frågan har många aspekter och anknyter tydligt till den ständiga diskussionen om mänskliga rättigheter som rättigheter i internationell rätt. Som indikerades i uppsatsens inledande kapitel två så anser många att mänskliga rättigheter i allmänhet är ett främmande koncept i internationell rätt. Deras karaktär, omfattning och de skillnader som finns mellan olika typer av rättigheter är några av aspekterna som flitigt diskuteras och som försvårar rättigheternas implementering.¹⁰⁰ Därutöver möter rätten till utveckling ytterligare problem på grund av sin egen natur och räckvidd.

5.1 Generell diskussion om mänskliga rättigheter

5.1.1 Rättigheterna som del av folkrätten

De mänskliga rättigheterna ses ofta som främmande fåglar i den traditionella folkrätten. För det första, kränkningar av mänskliga rättigheter sker vanligtvis inom en stat. Det krävs alltså inget utländskt element för att bryta mot internationella regler vilket gör rättigheterna unika som internationella regler. Det leder dock samtidigt till att andra stater sällan protesterar mot pågående kränkningar eftersom de saknar ett specifikt intresse att ingripa, vilket även kostar mycket pengar.¹⁰¹ För det andra, de kränkningar av mänskliga rättigheter som uppmärksammas är ofta systematiska och delar av ett lands politiska struktur. Konventioner om respekt för mänskliga rättigheter är därför svåra att acceptera eftersom de blir ett hot mot en regerings hela politik och ideologi. För det tredje, medan folkrätten traditionellt är en rätt mellan stater handlar mänskliga rättigheter om förhållandet mellan stat och individ. Den ömsesidighet och gemensamma intresse som finns mellan stater existerar inte när det gäller mänskliga rättigheter. Istället har staten skyldigheter och individen rättigheter och om

---

¹⁰⁰ Se kapitel 2.1.2 ovan.

¹⁰¹ Sterner (2006) s. 769-770.

staten inte uppfyller sina skyldigheter innebär det en kränkning av internationella regler.¹⁰²

5.1.2 Rättigheternas legitimitet och koherens

De mänskliga rättigheternas karaktär gör att de blir utsatta för ifrågasättande och kritik vilket i förlängningen bidrar till svårigheten att säkra ett internationellt skydd. En del menar att en rättighet bör uppfylla två kriterier för att få klassificeras som en rättighet. Det första handlar om att rättigheterna ska kunna göras gällande i domstol medan det andra kräver att det finns korresponderande skyldigheter och ansvariga identifierat.¹⁰³ Mänskliga rättigheter kritiserar ofta för att de brister just i dessa två förutsättningar och därför inte är regerrätta rättigheter. En vanlig kritik handlar om att de mänskliga rättigheterna blandar juridik med moraliska önskningsprinciper som inte kan ge några rättskraftiga rättigheter.¹⁰⁴ Rättigheter måste förvärfvas genom lagstiftning, inte genom politiska beslut baserade på samhällets rådande normer. Denna kritik rör främst ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som traditionellt anses kräva positiva handlingar från staten och inte kan uppfyllas på en gång.¹⁰⁵ Kritik förekommer även mot formen på rättigheterna. Att de flesta MR-dokument saknar de tydligt identifierade skyldigheter och ansvariga som krävs för att rättigheterna ska kunna verkställas gör att de mänskliga rättigheterna ofta ses som hjärtevärmande känslor men inte koherenta rättigheter.¹⁰⁶

5.1.3 Rättigheternas universalitet

I stället för vanliga lagstadgade rättigheter som gäller inom ett land anses de mänskliga rättigheterna vara universella och medfödda rättigheter för hela jordens befolkning. Denna uppfattning har mötts med stor skepsis från många håll. I praktiken förekommer stora kulturella hinder mellan världens länder vilket har betydelse när en stat ska tillgodose varje medborgares mänskliga rättigheter. Religiös tro, politisk ideologi, myter och traditioner är exempel på skillnader som påverkar människor i olika kulturer. De mänskliga rättigheterna berör i princip alla delar av en människas liv och olika rättigheter är därför främmande i olika stater och kulturer. Ett stort problem är att rättigheterna, speciellt med tanke på den starka fokuseringen på medborgerliga och politiska rättigheter, i många länder anses vara en västinspirerad idé som utmanar och hotar traditionella strukturer.¹⁰⁷ En vanlig kritik är att mänskliga rättigheter är ett försök av västvärlden att tvinga sin kultur och uppfattning på andra länder. I flera muslimska stater där det fortfarande existerar starka traditionella könsstrukturer möter

---

¹⁰² Sterner (2006) s. 770-771.

¹⁰³ Sengupta (2004) s. 187-188.

¹⁰⁴ Sen (2002) s. 321.

¹⁰⁵ Sengupta (2002) s. 858.

¹⁰⁶ Sen (2002) s. 322.

¹⁰⁷ Sterner (2006) s. 771-776.

exempelvis kraven på män och kvinnors lika rättigheter, framförallt samma möjlighet till utbildning, lika lön för lika jobb och jämlika arvslagar och äganderätt, ett stort motstånd hos befolkningen.¹⁰⁸

Motstånd mot vissa av rättigheterna och mot deras påstådda universalitet och räckvidd förekommer i de flesta kulturer men utvecklingen på senare år har lett till en större integrering mellan olika mänskliga rättigheter. De flesta länder har ratificerat båda de stora MR-konventionerna och numera är det vanligt att rättigheterna förekommer sida vid sida i internationella överenskommelser.¹⁰⁹ Ett tydligt exempel är FN:s barnkonvention där yttrandefrihet (artikel 13) och religionsfrihet (artikel 14) regleras tillsammans med rätten till hälsa (artikel 24) och utbildning (artikel 28). Barnkonventionen har i april 2007 ratificerats av 192 stater.¹¹⁰

5.1.4 Rättigheterna som odelbara och ömsesidigt samverkande

FN:s medlemsstater upprepar kontinuerligt i offentliga uttalanden att alla mänskliga rättigheter är odelbara och ömsesidigt samverkande. I praktiken delas de dock ofta upp i olika kategorier eller generationer av rättigheter och ges olika status.¹¹¹ Historia och politik är grunden till att folk ofta refererar till första (medborgerliga och politiska rättigheter), andra (ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter) och tredje (solidaritetsrättigheter relaterade till utveckling, fred och miljö) generationen mänskliga rättigheter. Medborgerliga och politiska rättigheter var de första mänskliga rättigheterna som diskuterades och kodifierades under 1600- och 1700-talen. De har alltid främst varit förespråkade av den liberala västvärlden som ansett att de utgör grundläggande principer i ett demokratiskt samhälle. Under 1800-talet uppkom tankar om ekonomiska och sociala rättigheter som starkt förordades av socialistiska stater i öst. Långt senare, under mitten av 1900-talet, uppkom krav från många utvecklingsländer på en tredje generations mänskliga rättigheter, solidaritetsrättigheter som exempelvis rätten till utveckling.¹¹²

Denna politiska och historiska bakgrund har lett till att medborgerliga och politiska rättigheter alltid har haft en stark internationell ställning och ses som absoluta och omedelbara rättigheter som kan göras föremål för rättslig prövning. Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har däremot fått en lägre status eftersom de anses vara av en mer politisk natur som endast kan förverkligas successivt.¹¹³ Det hävdas att implementeringen av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter kräver en stark stat och är mycket kostsam eftersom staten själv måste tillhandahålla välfärd. Medborgerliga och

---

¹⁰⁸ Eide (2001) s. 11.

¹⁰⁹ Eide (2001) s. 11.

¹¹⁰ USA och Somalia är de enda stater i världen som inte har ratificerat Barnkonventionen.

¹¹¹ Eide & Rosas (2001) s. 4.

¹¹² Nowak (2003) s. 23-24.

¹¹³ Eide (2001), s. 10.

politiska rättigheter däremot anses till sin natur vara negativa rättigheter och gratis eftersom det enda kravet är att staten inte lägger sig i.¹¹⁴ Detta är både en missuppfattning och en grov förenkling av verkligheten. Flera medborgerliga och politiska rättigheter fordrar långtgående insatser av staten för att kunna garanteras medborgarna. Rätten till likhet inför lagen kräver exempelvis bland annat rättshjälp till låginkomsttagare men även polis och uppbyggnaden av ett oberoende rättsväsende är mycket kostsam. Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter kan för övrigt i många fall bäst skyddas utan statligt ingripande (exempelvis respekteras rätten till bostad genom att staten inte godtyckligt vräker människor från deras hem).¹¹⁵

Att det i praktiken och politiken förekommer skillnader mellan rättigheterna lyser dock igenom i språkvalet i de två viktigaste konventionerna om mänskliga rättigheter. I konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter är konventionsstaterna bundna att *respektera, tillförsäkra och säkerställa* rättigheterna i konventionen.¹¹⁶ I jämförelse ska stater anslutna till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter *utnyttja sina tillgängliga resurser* för att trygga att rättigheterna i konventionen *gradvis förverkligas* i sin helhet.¹¹⁷

5.2 Ytterligare motstånd mot rätten till utveckling

Förutom de hinder och utmaningar som respekten och förverkligandet av mänskliga rättigheter i allmänhet brottas med i det internationella samfundet så möter förverkligandet av rätten till utveckling ytterligare problem. Att dess juridiska status är omdiskuterad och att de flesta höginkomstländer anser att utveckling i andra länder snarare är ett frivilligt åtagande än en bindande skyldighet gör inte förverkligandet lättare.

5.2.1 En rätt till allt som urholkar övriga rättigheter

En kritik mot ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter i allmänhet och rätten till utveckling i synnerhet är att det rör sig om så kallade välfärdsrättigheter. En rätt till någonting som människan inte har, och inte

---

¹¹⁴ Eide (2001) s. 10.

¹¹⁵ Eide (2001) s. 25.

¹¹⁶ Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 2.

¹¹⁷ Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, artikel 2. Eide menar dock att orden ”gradvis förverkliga” ofta missuppfattas. De innebär ett erkännande att ett fullt förverkligande av rättigheterna i konventionen sällan är möjligt på kort tid. Däremot måste frasen läsas i samband med konventionens övergripande syfte: att skapa klara skyldigheter för anslutande parter att så snabbt som möjligt gå mot ett förverkligande av rättigheterna. *Se vidare* Eide (2001) s. 22.

heller skulle ha om inte någon annan ingrep. Johan Norberg använder den kritiken när han i en artikel skriver att rätten till utveckling bokstavligen lovar att människan har rätt till ett annat tillstånd än det hon befinner sig i. Han menar att deklARATIONEN om rätten till utveckling förklarar att alla har rätt att få någonting positivt men säger ingenting om vem som har skyldighet att ge bort detta. Det innebär att staten måste öka sin makt för att garantera dessa rättigheter och på så sätt ingripa alltmer aktivt i medborgarnas liv.¹¹⁸ Han menar att en annan fara med rätten till utveckling är att den riskerar att urholka statusen på de viktigare och mer grundläggande medborgerliga och politiska rättigheterna.¹¹⁹ Genom att ge en rättighet status som en rättighet utan att kunna garantera den från första stund sänker det värdet på mänskliga rättigheter som koncept. Något som kan utnyttjas för att även rättfärdiga kränkningar mot medborgerliga och politiska rättigheter.

Vad Norberg syftar på är den tredje nivån av statens ansvar, att *uppfylla* rättigheten som är svårt att förverkliga på en gång. Det tar tid, speciellt för vissa ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, vilket även syns i konventionstexten. Det innebär emellertid inte att dessa rättigheter är mindre viktiga eller tappar sin statur som rättigheter. Det innebär inte heller att staten inte kan hållas ansvarig för brister i politik och prioriteringar. Regeringar har ett långtgående ansvar att göra allt de kan för att förverkliga rättigheterna.¹²⁰

5.2.2 Krav på andra länder

En annan svårighet är att rätten till utveckling inte bara ålägger skyldigheter på enskilda stater att garantera sina medborgare deras mänskliga rättigheter. På grund av resursbrist innebär rättigheten även ett krav på länder att förverkliga rättigheten i andra länder än sitt eget. Sådana bestämmelser är högst kontroversiella i det internationella samfundet och väldigt svåra för många länder att acceptera. Det aktualiserar problematiska frågor om gränserna för staters suveränitet och territoriella överhöghet. FN-stadgan tar upp principer om suveräna stater och nationell självbestämmanderätt tillsammans med internationella skyldigheter att främja universella mänskliga rättigheter. Vilken av dessa principer som väger tyngst, vid vilken tidpunkt en befolkning är i behov av internationellt skydd för MR-kränkningar och vilken form ett sådant ingripande i så fall bör ha är samtidigt några av de mest omdiskuterade frågorna i den internationella politiken.¹²¹

---

¹¹⁸ Norberg (1999) s. 18.

¹¹⁹ Norberg (1999) s. 22.

¹²⁰ Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, artikel 2. *Se även* General Comment No. 3 samt Sengupta (2002) s. 856-857.

¹²¹ Beetham (2006) s. 94.

5.3 Världssamfundets olika uppfattningar

Olika stater förespråkar olika syn på rätten till utveckling. Uppfattningarna i det internationella samfundet av rättighetens innebörd och hur den ska förverkligas varierar mycket. Det finns stora likheter mellan höginkomstländer respektive utvecklingsländer men att dela upp världens länder i enbart två kategorier speglar inte helt den politiska verkligheten. Uppdelningen speglar inte helt den politiska verkligheten men visar de två positioner som idag är mest tongivande i det internationella samfundet och som ofta står mot varandra i de diskussioner som förekommer.

5.3.1 Höginkomstländer

Traditionellt har världens rika länder genom historien haft en samlad syn på rätten till utveckling. Deras största rädsla är att rätten till utveckling ska ses som en rätt till allt och tillåta stater eller individer från utvecklingsländer att stämma rika stater för uppfyllandet av dessa förpliktelser.¹²² Många höginkomstländer menar att bestämmandet av bistånds nivåer är givarländernas suveräna beslut som inte kan bli föremål för internationella bindande regler. De har således kontinuerligt understrukit de mänskliga rättigheternas individuella karaktär samtidigt som de har försökt undvika att diskussionen ska skifta till att handla om utvecklingsbistånd.¹²³

USA har traditionellt varit det land som haft svårast att acceptera en rätt till utveckling och var det enda landet som röstade emot deklarationen 1986. Men deras position är otydlig. USA har offentligt accepterat rättigheten som en mänsklig rättighet och pratar villigt om varje individs rätt till utveckling men fortsätter samtidigt att generellt rösta emot alla resolutioner på området och tillbakavisar varje försök att utveckla några bindande regler.¹²⁴

EU har en något mer positiv framtoning men en grundinställning som liknar USA:s. Unionen framhåller konsekvent sitt engagemang för rätten till utveckling i enlighet med deklarationen om rätt till utveckling och slutprogrammet från världskonferensen 1993 där människor och de mänskliga rättigheterna är det viktigaste när det gäller utveckling.¹²⁵ EU antog 2005 förklaringen ett ”*Europeiskt samförstånd om utveckling*”. Det är en ansats till en gemensam utvecklingspolitik inom unionen som bättre stämmer överens med kraven i definitionen av rätten till utveckling. EU understryker ofta att det är de nationella regeringarna som har det primära ansvaret för att skapa förutsättningar för utveckling. Det uppnås bäst genom att anlägga ett rättighetsperspektiv i både nationella utvecklingsplaner och globala partnerskap för att främja utveckling.¹²⁶ Unionens medlemsstater är

---

¹²² Kirchmeier (2006) s. 12.

¹²³ Hedlund Thulin (2004) s. 248.

¹²⁴ Kirchmeier (2006) s. 14 samt Marks (2006) s. 70.

¹²⁵ EU:s årsrapport 2006 om de mänskliga rättigheterna (2006) s. 48.

¹²⁶ EU:s årsrapport 2006 om de mänskliga rättigheterna (2006) s. 49.

dock noga med att betona att deras handlingar som ofta är grundade i, och utförs i enlighet med, rätten till utveckling fortfarande enbart är ett åtagande baserat på frivilligt engagemang.¹²⁷

5.3.2 Utvecklingsländer

Det är främst utvecklingsländer som för fram krav på en juridiskt bindande rätt till utveckling. Därför är det föga överraskande att den enda bindande internationella konventionen om mänskliga rättigheter som erkänner rätten till utveckling är den *Afrikanska stadgan om människans och folkets rättigheter* från 1981.¹²⁸ I stadgan framträder rättigheten som en rätt för folk¹²⁹, inte individer, och på liknande sätt är rättigheten även inkorporerad i många nationella afrikanska konstitutioner. Det är en position som inte delas av många andra länder.¹³⁰

Under Världskonferensen för mänskliga rättigheter 1993 drev utvecklingsländerna frågan om kollektiva rättigheter hårt. Regeringar i vissa fattiga länder försökte även vrida diskussionen till att gälla rätten till utvecklingsbistånd och de rika ländernas ansvar för detta.¹³¹ Numera är många fattiga stater kritiska mot den skillnad som finns i rika länders officiella engagemang för rätten till utveckling och rättighetens frånvaro i deras praktiska utvecklingssamarbeten. Enligt många utvecklingsländer fokuserar dagens diskussion om rätten till utveckling dessutom alltför mycket på den nationella dimensionen och försummar helt de internationella aspekterna som på grund av utvecklingsländernas resursbrist är oundgängliga för att få till stånd utveckling.¹³²

5.4 Sverige och rätten till utveckling

För att exemplifiera hur ett höginkomstland ser på rätten till utveckling och hur implementeringen av rättigheten går till i praktiken så kommer detta avsnitt att titta på Sveriges uppfattning och hur den avspeglar sig i landets utvecklingspolitik.

5.4.1 Sveriges ståndpunkt

Sverige har en lång tradition av respekt och engagemang för folkrätten och de mänskliga rättigheterna. Landet är medlem i FN, har ratificerat alla

---

¹²⁷ Kirchmeier (2006) s. 15.

¹²⁸ Rosas (2001) s. 123.

¹²⁹ Afrikanska stadgans artikel 22.1 lyder: 'All peoples shall have the right to their economic, social and cultural development with due regard to their freedom and identity and in the equal enjoyment of the common heritage of mankind.'

¹³⁰ Kirchmeier (2006) s. 15.

¹³¹ Hedlund Thulin (2004) s. 248.

¹³² Kirchmeier (2006) s. 15.

viktiga MR-konventioner och har därmed en förpliktelse att vidta åtgärder i samarbete med organisationen för att främja respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla.¹³³ När det gäller rätten till utveckling har Sverige erkänt dess status som en mänsklig rättighet och vidtagit flera åtgärder för att implementera rättigheten.¹³⁴ Bland annat ska mänskliga rättigheter sedan 1998 genomsyra alla delar av Sveriges utrikespolitik¹³⁵ och demokrati och mänskliga rättigheter är en av tre tematiska prioriteringar i landets utvecklingsamarbete.¹³⁶ Sverige ställer sig dock bakom EU:s uppfattning att förverkligandet av rättigheten i första hand är ett ansvar för nationella regeringar och att rätten till utveckling inte är en fråga om rätt till bistånd. Det finns inte heller några bindande skyldigheter utan Sveriges åtaganden är baserade på frivillighet och solidaritet med fattiga länder.¹³⁷

5.4.2 Ett rättighetsperspektiv i utvecklingspolitiken

Som ett led i diskussionen om rätten till utveckling har det under det senaste decenniet talats allt mer om ett vidgat fattigdomsbegrepp och behovet av ett rättighetsperspektiv i utvecklingsamarbetet.¹³⁸ Sveriges riksdag antog 2003 en proposition om ”Sveriges politik för global utveckling”. Som första land i världen tog Sverige ett helhetsgrepp på utvecklingspolitiken och slog fast att utvecklingsbistånd inte är den enda eller ens den avgörande verksamheten för att påverka utvecklingen i fattiga länder. Alla politikområden har ett ansvar och måste samverka för att bidra till en global utveckling som gagnar alla, såväl rika som fattiga länder och såväl rika som fattiga kvinnor och män i dessa länder.¹³⁹ Regeringen konstaterade att denna helhetssyn på utveckling ska utgå från två perspektiv: ett *rättighetsperspektiv* och *fattiga människors perspektiv* på utveckling. Ett rättighetsperspektiv innebär att alla beslut och åtgärder ska grundas i och ta hänsyn till varje enskild människas mänskliga rättigheter. Fattiga människor blir på så sätt inte mottagare av insatser, de är individer med kraft och vilja att själva skapa utveckling. Detta kompletteras med att den enskilda fattiga människans perspektiv på utveckling och hennes intresse, resurser och förutsättningar sätts i fokus i verksamhet, processer och aktiviteter.¹⁴⁰

Sveriges politik för global utveckling har banat väg för en liknande utveckling både inom EU-samarbetet och nationellt i flera andra europeiska

---

¹³³ FN-stadgans artikel 55 och 56.

¹³⁴ Kommissionen för mänskliga rättigheter (2001) s. 2.

¹³⁵ Skr. 1997/98:89.

¹³⁶ Prop. 2007/08:1 s. 47.

¹³⁷ Kirchmeier (2006) s. 15 samt Marks (2006) s. 68.

¹³⁸ Hedlund Thulin (2004) s. 249-250.

¹³⁹ Prop. 2002/03:122 s. 7. Exempel på politikområden som ska samverka för en rättvis och hållbar global utveckling är handelspolitik, migrationspolitik, jordbrukspolitik, utbildningspolitik, försvarspolitik och biståndspolitik.

¹⁴⁰ Prop. 2002/03:122 s. 20.

länder. Att låta ett rättighetsperspektiv genomsyra hela politiken och integreras i alla verksamheter öppnar nya vägar och möjligheter att stödja implementeringen av de mänskliga rättigheterna i utvecklingsländer.¹⁴¹

---

¹⁴¹ Hedlund Thulin (2004) s. 252.

6 Rätten till utveckling i framtiden

*The destiny of human rights is in the hands of all our citizens in all our communities.*¹⁴²

Mänskliga rättigheter kan förändras och en hel del har hänt sedan FN:s generalförsamling antog deklarationen om rätten till utveckling för 22 år sedan. Det återstår dock mycket arbete och många svåra frågor måste lösas innan alla människors rätt till utveckling kan förverkligas. Detta avsnitt syftar till att ge en bild av mänskliga rättigheter i dagens värld samt belysa några av de utmaningar som rätten till utveckling står inför i början av 2000-talet.

6.1 Mänskliga rättigheter i dagens värld

6.1.1 Mänskliga rättigheter i utveckling

Synen på de mänskliga rättigheterna och deras möjligheter att påverka staters förehavanden och relationer har utvecklats stadigt sedan FN bildades 1945. Under kalla krigets polarisering gick utvecklingen långsamt. De två maktblocken ägnade sig åt att försöka övertyga varandra om vilka rättigheter som var viktigast samtidigt som den rådande uppfattningen var att FN inte skulle lägga sig i andra staters angelägenheter. Vändningen kom efter Berlinmurens fall och världskonferensen om mänskliga rättigheter 1993 blev startpunkten för en period då de mänskliga rättigheterna fick en alltmer central plats på den internationella dagordningen och inom FN-systemet. Även om kränkningar pågick i världen så började mänskliga rättigheter ses som en integrerad del av den internationella politiken och som en möjlig orsak till både internationella och nationella konflikter. De mänskliga rättigheterna blev allt mer av en internationell angelägenhet.¹⁴³

Alla världens regeringar välkomnade dock inte denna utveckling och hade ingen avsikt att ändra sin nationella politik för att följa internationella överenskommelser om respekt för mänskliga rättigheter. Dessa regimer kämpade i slutet av 90-talet hårt för att blockera beslut och resolutioner. Den uppåtgående trenden för mänskliga rättigheter hade således brutits redan före terroristangreppen i USA den elfte september 2001.¹⁴⁴

---

¹⁴² Roosevelt (1958).

¹⁴³ Hedlund Thulin (2004) s. 243-244.

¹⁴⁴ Hedlund Thulin (2004) s. 244-245.

6.1.2 Mänskliga rättigheter och terrorismen

Terrorismen har på senare år blivit en av de största utmaningarna att hantera för det internationella samfundet. Hoten från terrorister är mycket verkliga och riktar sig ofta mot den civila befolkningen men är svåra att hantera på ett proportionellt sätt.¹⁴⁵ Under förutsättning att bekämpa terrorismen har de mänskliga rättigheterna sedan 2001 kraftigt begränsats i många länder. De länder i det internationella samfundet som tidigare har reagerat kraftigt på kränkningar av rättigheterna verkar numera acceptera dem som ett led i det som populärt benämns ”kriget mot terrorismen”. USA kritiseras exempelvis ofta för att behandlingen av fångarna på Guantanamo Bay strider mot de stolta rättighetsideal som står inskrivna i den amerikanska konstitutionen.¹⁴⁶ Det som är häpnadsväckande är att det i USA:s, och flera andra länders, fall handlar om demokratiska länder vars folkvalda regeringar anses representera åtminstone en majoritet av landets invånare. Det innebär att förespråkare för mänskliga rättigheter står inför den stora utmaningen att påminna en hel befolkning om de värden som mänskliga rättigheter står för.¹⁴⁷

6.1.3 Globalisering och mänskliga rättigheter

Globaliseringen innebär både möjligheter och hot mot global utveckling och respekt för mänskliga rättigheter. Processen innebär fler möjligheter att delta och påverka den ekonomiska utvecklingen samtidigt som den tekniska utvecklingen gör att rapporter om kränkningar av mänskliga rättigheter kan spridas snabbt över världen. Men globaliseringen innebär också ett hot eftersom alla länder och människor inte ges möjlighet att delta i denna utveckling. På så sätt skapas ett ännu större utanförskap.¹⁴⁸ Det finns många exempel, den tekniska utvecklingen leder exempelvis till att rasistiska upprop och hat lättare sprids över världen.¹⁴⁹ Fler transnationella företag och en ökad konkurrens mellan länder riskerar att försämra arbetstagarnas villkor eftersom utvecklingsländer inte vill hamna efter utan locka till sig utländska investeringar genom låga löner och dåliga arbetsvillkor.¹⁵⁰ För att fattiga människor och länder ska kunna dra nytta av globaliseringens positiva effekter är det viktigt att verksamhet och institutioner skapas i överensstämmelse med principerna i rätten till utveckling.¹⁵¹

---

¹⁴⁵ Stone (2006) s. 210.

¹⁴⁶ Roth (2007) s. 220.

¹⁴⁷ Hedlund Thulin (2004) s. 245.

¹⁴⁸ Hedlund Thulin (2004) s. 255.

¹⁴⁹ Roth (2007) s. 219.

¹⁵⁰ Osmani (2006) s. 255.

¹⁵¹ Osmani (2006) s. 273.

6.2 En utvecklingspolitik i utveckling

Utvecklingsbegreppet har förändrats över de senaste 60 åren och numera anser de flesta regeringar, internationella organisationer och forskare att utveckling är mer än bara ekonomisk tillväxt. Att det istället handlar om en omfattande process som även innefattar social, kulturell och politisk förändring.¹⁵² Denna utveckling ger en bra grund för att implementera rätten till utveckling. Samtidigt som de mänskliga rättigheterna begränsas i flera av världens länder så har utvecklingsfrågor, bland annat genom FN:s millenniemål, återigen hamnat högt upp på den internationella dagordningen. Fler och fler FN-organ och program arbetar tillsammans med bilaterala givare för att integrera mänskliga rättigheter och ett rättighetsperspektiv i sin verksamhet. Det möjliggör förändringar underifrån och inifrån länder vilket kan ändra attityder och lägga grunden för ett system uppbyggt kring de mänskliga rättigheterna.¹⁵³ Traditionellt bistånd inte längre är den enda möjliga vägen för internationellt samarbete. Att ge marknadstillträde, institutionellt stöd, skuldåtgångar och humanitär hjälp är exempel på andra former.¹⁵⁴ Samtidigt utvecklas nya idéer baserade på ett gemensamt och överenskommet ansvar för att tillgodose både mottagar- och givarländernas krav.

6.2.1 Traditionellt bistånd

Traditionellt bistånd är fortfarande det viktigaste instrumentet för internationellt utvecklingssamarbete eftersom det garanteras utan att vara beroende av finansiell avkastning och därför kan finansiera verksamhet låg ekonomisk avkastning men hög social vinst, som hälsa och utbildning. Även om höginkomstländer har gjort åtaganden om att ge minst 0.7 procent av BNP i utvecklingsbistånd så når få länder upp till det målet. Denna traditionella överföring av resurser från rika till fattiga länder är därför helt beroende av givarländernas motivation.¹⁵⁵ Ren ekonomisk hjälp räcker inte för utveckling men är fortfarande ett mycket viktigt sätt att stödja utvecklingsländer, speciellt med avseende på sociala reformer.¹⁵⁶ Det måste dock användas i kombination med andra metoder. Utvecklingsavtal och globala partnerskap för utveckling är två exempel som fått spridning i den internationella utvecklingspolitiken under senare år.

6.2.2 Utvecklingsavtal och globala partnerskap

Det internationella samfundet uttrycker ofta en oro över biståndets ineffektivitet. För att förbättra relationerna mellan givar- och mottagarländer

---

¹⁵² Marks och Andreassen (2006) s. viii.

¹⁵³ Hedlund Thulin (2004) s. 245.

¹⁵⁴ Salomon (2003) s. 29-30.

¹⁵⁵ Sengupta (2002) s. 879-880.

¹⁵⁶ Fourth Report of the Independent Expert on the Right to Development (2001) para. 43.

använder sig Arjun Sengupta, FN:s förre oberoende expert, av en idé om *utvecklingsavtal*. Det är överenskommelser där skyldigheter för givarländer att ge hjälp matchas med skyldigheter för mottagarländerna att underlätta förverkligandet av rätten till utveckling. Avtalen vilar på åtaganden från båda sidor att erkänna, främja och skydda förverkligandet av alla mänskliga rättigheter. Syftet är att garantera tillräckliga resurser till de länder som uppfyller sina åtaganden.¹⁵⁷ I utvecklingsavtal måste reciproka skyldigheter noggrant slås fast, exempelvis biståndsvolymer, och utvecklingsländerna måste acceptera att de har det huvudsakliga ansvaret för att skydda och förverkliga mänskliga rättigheter. Oberoende övervakning är nödvändig och varje land bör därför upprätta en nationell MR-kommission i överensstämmelse med internationella regler som kan utreda kränkningar.¹⁵⁸ Det är även viktigt att avtalen utformas utifrån befolkningens intresse genom konsultationer och deltagande.¹⁵⁹

En annan idé som har fått spridning under de senaste åren är *globala partnerskap för utveckling*, ett praktiskt exempel på hur stater kan arbeta tillsammans för att främja utveckling. Idén härstammar från det åttonde millenniemålet¹⁶⁰ och ses som ett av de mest lovande framstegen under senare år.¹⁶¹ Globala partnerskap är kontraktsevenliga överenskommelser mellan givar- och mottagarländer att åstadkomma tillväxt och minskad fattigdom. De baseras på gemensamt uppsatta mål, ömsesidiga värderingar, delat ansvar och skyldigheter.¹⁶² Några globala partnerskap är nyligen utvärderade utifrån rätten till utveckling av FN:s arbetsgrupp för rätten till utveckling.¹⁶³ Deras rapport drar några generella slutsatser som är viktiga för alla partnerskap oavsett historiskt, politiskt och rättsligt sammanhang.¹⁶⁴ Eftersom utveckling är så mycket mer än bara ekonomisk tillväxt är det viktigt att partnerskapen uppfyller kraven för utvecklingsavtal och sätter mänskliga rättigheter i centrum av sin verksamhet. Både givar- och mottagarländer måste erkänna och vidta åtgärder för att respektera, skydda och uppfylla alla mänskliga rättigheter. De måste också värna om folkligt deltagande, social rättvisa och jämställdhet mellan könen.¹⁶⁵

6.3 Utestående frågor

Det senaste decenniet har inneburit både framsteg och tillbakagång för respekten och förverkligandet av alla människors rätt till utveckling. Människorättsföreträdare världen över diskuterar nu om de senaste årens tillbakagång är ett tredebrott i en allt mer positiv utveckling eller en sista

---

¹⁵⁷ Sixth Report of the Independent Expert (2004) para.36.

¹⁵⁸ Second Report of the Independent Expert (2000) para.69-71.

¹⁵⁹ Sixth Report of the Independent Expert (2004) para.37.

¹⁶⁰ Det åttonde millenniemålet kommer från FN:s Millenniedeklaration (2000).

¹⁶¹ Fukuda-Parr (2006) s. 968.

¹⁶² Overseas Development Institute (2004) s. 6.

¹⁶³ The Working Group on the Right to Development (2007).

¹⁶⁴ The Working Group on the Right to Development (2007) para. 57-58.

¹⁶⁵ Overseas Development Institute (2004) p. 20.

desperat strid från motståndarnas sida. Att demokratiska länder som USA och Storbritannien, där mänskliga rättigheter tidigare varit starkt förankrade, numera anser sig kunna hålla människor fängslade utan rättegång och talar om tortyr som ett nödvändigt medel för att få fram bekännelser är en av många oroväckande signaler när det gäller de mänskliga rättigheternas framtid.¹⁶⁶

6.3.1 Gör politik till juridik

För att de mänskliga rättigheterna ska kunna skydda individer och rätten till utveckling bli verklighet för fattiga människor måste rättigheterna gå från politiska idéer och filosofi till hårdför och praktisk juridik som kan ge skydd i utsatta lägen.¹⁶⁷ Det handlar om nationell implementering av internationella överenskommelser men även om att flytta frågan om respekt för mänskliga rättigheter från den internationella politiken till folkrätten där den hör hemma.¹⁶⁸ Grundläggande bestämmelser om mänskliga rättigheter och internationellt samarbete i FN-stadgan, konventionerna och andra överenskommelser måste identifieras, erkännas, förstärkas och användas.¹⁶⁹ Det är viktigt att använda existerande dokument effektivt istället för att anta proklamationer eller utlysa temadagar, år eller årtionden när problem blåser upp. Något som kan ha ett högt symbolvärde men är ineffektivt i sak.¹⁷⁰

Antagandet av en internationell bindande överenskommelse om rätten till utveckling vore högst önskvärt men är troligtvis svårt att få till stånd i en värld med så skilda uppfattningar i frågan. Ett första steg på vägen är att förtydliga begreppets innebörd och räckvidd samt tydligare identifiera de motsvarande skyldigheter som rättigheten genererar och vem som är ansvarig för att förverkliga den.¹⁷¹ För att rätten till utveckling ska kunna få genomslag är det även viktigt att alla sidor erkänner vikten av både den nationella och internationella nivån och ser dessa som kompletterande, inte motsägande, delar.¹⁷²

6.3.2 Gå från ord till handling

Det handlar inte enbart om att förstärka rättighetens rättsliga status, en av de viktigaste utmaningarna för att förverkliga rätten till utveckling är att skifta fokus. Utmaningen är att gå från diskussioner om rättighetens räckvidd och innehåll till att prata om hur rättigheten på bästa sätt praktiskt kan implementeras i utvecklingsarbeten och nationella utvecklingsprogram. Som visats ovan är detta ett arbete som pågår i internationella fora men

---

¹⁶⁶ Hedlund Thulin (2004) s. 246.

¹⁶⁷ Bratt och Kron (2005) s. 251.

¹⁶⁸ Alfredsson (2005) s. 327.

¹⁶⁹ Eide (2006) s. 250-251.

¹⁷⁰ Alfredsson (2005) s. 333.

¹⁷¹ Kirchmeier (2006) s. 13.

¹⁷² Kirchmeier (2006) s. 24.

fortfarande finns stora hinder i vägen innan ambitionerna i deklARATIONEN kan förvandlas till verklighet.¹⁷³

6.3.3 Få till stånd internationell övervakning

Att få till stånd en internationell övervakningsprocess är ett mycket viktigt steg i förverkligandet av rätten till utveckling, speciellt när det gäller eventuella skyldigheter för det internationella samfundet.¹⁷⁴ Arjun, Sengupta, FN:s oberoende expert menar att det förutom kommissioner som övervakar mänskliga rättigheter nationellt finns ett stort behov av ett övergripande internationellt instrument som kan övervaka och granska det internationella samfundets arbete. Enligt Sengupta bör det vara ett forum där organisationer och regeringar kan tala med varandra. Han föreslår en transparent konsultationsmekanism som utsätts för allmän insyn och demokratisk granskning eftersom han menar att det ofta är mer effektivt än ett oberoende rättsorgan.¹⁷⁵

Att övervaka rätten till utveckling på den internationella arenan är annorlunda jämfört med att övervaka individuella medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De kommittéer och mekanismer som redan finns inom FN-systemet har mandat att övervaka implementeringen av individuella mänskliga rättigheter men de får inte övervaka den sammansatta rätten till utveckling. På basis av detta rekommenderar FN:s oberoende expert bildandet av ett nytt övervakningsorgan med tillhörande klagandeprocédur och ger organet ett mandat att övervaka implementeringen av hela den sammansatta rätten till utveckling.¹⁷⁶

Att deklARATIONEN om rätten till utveckling inte har samma status som en bindande konvention gör att en sådan övervakningsmekanism troligtvis inte skulle få samma status som en konventionskommitté. Det hindrar inte att den kan bli effektiv för förverkligandet av rättigheten genom att den utsätts för allmänhetens tryck, demokratins övertalningsförmåga och det civila samhällets intresse och engagemang.¹⁷⁷

---

¹⁷³ Marks (2006) s. 1-2.

¹⁷⁴ Sengupta (2002) s. 862.

¹⁷⁵ Sengupta (2002) s. 861.

¹⁷⁶ Sengupta (2006) s. 33-34.

¹⁷⁷ Sengupta (2000) s. 558-559.

7 Analys och slutsatser

7.1 Vad innebär rätten till utveckling och hur förhåller den sig till andra mänskliga rättigheter?

Uppfattningen av vad som är utveckling har skiftat under de senaste åren. Begreppet har gått från att enbart handla om ekonomisk tillväxt till en bredare bild av mänsklig utveckling med tydliga kopplingar till mänskliga rättigheter. Utan respekt för mänskliga rättigheter är det svårt att få till stånd en hållbar utveckling och utan utveckling kan inga mänskliga rättigheter förverkligas. Ekonomisk tillväxt ses numera som en nödvändig, men inte tillräcklig, faktor i processen. Rätten till utveckling bygger på detta samband mellan utveckling och mänskliga rättigheter. Rättigheten definieras i deklarationen om rätten till utveckling som en utvecklingsprocess där alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter gradvis förverkligas. Alla människor har rätt till både själva processen och dess resultat, det handlar följaktligen inte bara om att förverkliga målet utan även om vägen dit. Rättigheten beskrivs som en vektor där alla mänskliga rättigheter ingår och samverkar, om en rättighet kränks så kränks hela den sammansatta rätten till utveckling. Denna definition betonar att alla mänskliga rättigheter är odelbara, delar av samma enhet och ömsesidigt samverkande. För att en utvecklingsprocess ska uppfylla kraven i rätten till utveckling krävs dessutom att processen är rättvis och deltagande för alla människor i samhället.

Rätten till utveckling ska således ses som både en individuell mänsklig rättighet och en sammansättning av alla andra mänskliga rättigheter. Det betonas tydligt att båda aspekterna är lika viktiga delar för att åstadkomma en hållbar och rättvis utveckling. Trots att deklarationen innehåller spår av både individuella och kollektiva rättigheter anses individen traditionellt vara det främsta subjektet och ska ta aktiv handling för att främja sin egen utveckling. Det finns dock tydliga och nära samband mellan en stats utveckling och utvecklingen för de enskilda människorna inom staten.

Genom deklarationen om rätten till utveckling och dess efterföljare erkändes rätten till utveckling av det internationella samfundet som en okränkbar mänsklig rättighet med universell tillämplighet. I officiella uttalanden och icke-bindande deklarationer är världens stater överens om att utveckling är en mänsklig rättighet. Rättigheten är dock inte klart stadgad i någon bindande internationell överenskommelse och i praktiken har världens regeringar tagit väldigt skilda positioner när det gäller rättighetens juridiska status. Klart är emellertid att många individuella mänskliga rättigheter, komponenter i rätten till utveckling, redan finns upptagna i internationella och regionala bindande överenskommelser och i nationell lagstiftning.

Problemet ligger istället i den sammansatta rättighetens karaktär och de motsvarande skyldigheter som den aktualiserar.

7.2 Vilka motsvarande skyldigheter aktualiseras av rätten till utveckling och vem är ansvarig för förverkligandet av rättigheten?

Precis som för andra rättigheter krävs motsvarande skyldigheter för att rätten till utveckling ska bli något annat än vackra proklamationer och tomma ord. Huvudansvaret för förverkligandet av rättigheten ligger hos nationella regeringar som ska respektera, skydda och uppfylla rätten till utveckling och alla andra mänskliga rättigheter. De skyldigheter en nationell regering har i förhållande till sin egen befolkning är långtgående och kan inte överdrivas. De måste utnyttja alla sina tillgängliga resurser och göra befolkningens utveckling till en prioriterad fråga för att inte kränka rättigheterna. På grund av den ojämlika strukturen av det internationella ekonomiska systemet så lider emellertid många utvecklingsländer av resursbrist och behöver hjälp av rika länder och internationella institutioner för att kunna tillgodose rättigheterna. Därför uppkommer frågan om en internationell skyldighet att samarbeta. En fråga som är högst kontroversiell.

I dagens värld kan inga stater agera oberoende av varandra, den politik som förs i rika länder har stor betydelse för utvecklingsländer och vice versa. Det uppmärksammades redan i FN-stadgans bindande bestämmelser om internationellt samarbete. Många individuella mänskliga rättigheter finns upptagna i bindande internationella konventioner som antagits av en majoritet av världens stater. Överenskommelser, resolutioner och uttalanden från FN:s generalförsamling och arbetsgrupper har vidare förstärkt den sammansatta rättighetens status. Detta tyder på att alla stater har åtminstone moraliska och politiska skyldigheter att samarbeta och främja utveckling och mänskliga rättigheter för alla världens fattiga män och kvinnor.

De flesta av världens rika länder är dock ovilliga att acceptera några bindande regler och föredrar att se på internationellt samarbete som ett frivilligt åtagande baserat på välgörenhet. De menar att de internationella bestämmelserna är alltför vaga för att generera bindande skyldigheter och att deklARATIONERNA från FN:s generalförsamling enbart är rekommendationer. Oavsett vilken position man väljer så är det viktigt att separera en önskan om bindande regler med antagandet att de är del av bindande folkrätt. Utan övervakningsmekanismer och sanktioner går det inte att tvinga ett sådant ansvar på suveräna stater som saknar den politiska viljan. Eftersom grunden till all internationell rätt är politik kan folkrätten aldrig bli mer kraftfull än vad staterna kommer överens om.

7.3 Varför är rätten till utveckling den mest kontroversiella mänskliga rättigheten och hur kan den förverkligas?

Mänskliga rättigheter är, och har alltid varit, ett kontroversiellt ämne i den internationella politiken och rätten till utveckling är en av de allra mest omdiskuterade mänskliga rättigheterna. Det finns en stor tveksamhet om både det generella ramverket mänskliga rättigheter och dess specifika tillämpning när det gäller rätten till utveckling. Mänskliga rättigheter är främmande fåglar i en folkrätt som traditionellt reglerar förhållandet mellan stater. De kritiseras ofta för bristande legitimitet och koherens och för att de är en västinspireerad idé som hävdar universalitet.

En stor anledning till svårigheten att förverkliga rätten till utveckling är att de mänskliga rättigheterna, komponenterna i rätten till utveckling, ofta delas upp i olika grupper och ges olika status. Många hävdar att ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är kostsamma, svårare att realisera och därmed inte några riktiga rättigheter medan medborgerliga och politiska rättigheter är omedelbara och gratis. Så enkel är inte sanningen. De mänskliga rättigheterna anses generellt medföra förpliktelser för staten på tre nivåer: att respektera, skydda och uppfylla rättigheterna. Visserligen kan flera av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna vara kostsamma men ett demokratiskt system med fria val och ett fungerande rättsväsende är inte heller gratis. I praktiken föreligger istället ett mycket nära samband mellan de olika rättigheterna. En människa som förnekas sina medborgerliga och politiska rättigheter förnekas samtidigt sitt enda instrument att försvara ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som utbildning och hälsovård. På ett liknande sätt blir medborgerliga och politiska rättigheter meningslösa om människors inte kan tillgodose sina mest grundläggande behov. En människa vars hela tillvaro går ut på att leta mat och tak över huvudet har ingen möjlighet att delta i en politisk process. De mänskliga rättigheterna kan inte tillgodoses isolerade från varandra utan måste ses som en sammansättning.

Rätten till utveckling möter även ytterligare motstånd på grund av sin egen karaktär och kritiserar för att vara en orealistisk rätt till allt som riskerar att urholka statusen på andra mänskliga rättigheter. Höginkomstländer är generellt skeptiska till att acceptera några bindande skyldigheter av rädsla för vad sådana bestämmelser skulle innebära i praktiken. Utvecklingsländer däremot för gärna fram krav på bindande skyldigheter och en tydligare fokus på det internationella samfundets ansvar.

Under de senaste åren har arbetet med mänskliga rättigheter gått tillbaka något. Efter terroristattackerna i New York och London har rättigheterna begränsats i flera länder där de tidigare varit starkt förankrade. Människorättskampar i hela världen har här en stor utmaning i att övertyga

befolkningen om värdet av mänskliga rättigheter. Allt är dock inte nattsvart, mycket arbete pågår inom FN för att förtydliga och förverkliga rättigheten och framsteg görs i förtydligandet av sambanden mellan utveckling och mänskliga rättigheter. Med utgångspunkt i ett bredare utvecklingsbegrepp arbetar många givarländer, trots sin ovilja att acceptera en bindande rätt till utveckling, numera med att integrera ett rättighetsperspektiv i sin verksamhet och på så sätt få genomslag för mänskliga rättigheter i utvecklingsarbetet. Den praktiska implementeringen ser olika ut i olika länder. Traditionellt bistånd är fortfarande en mycket viktig del, speciellt för att kunna förverkliga sociala rättigheter. Samtidigt utvecklas nya metoder, som utvecklingsavtal, baserade på ömsesidiga skyldigheter och ett gemensamt ansvar. Globala partnerskap för utveckling är ett exempel som framöver kan bidra till förverkligandet av rätten till utveckling om de utformas i enlighet med rätten till utveckling och sätter mänskliga rättigheter i centrum av sin verksamhet.

För att rätten till utveckling ska kunna bli verklighet för alla och de senaste årens tillbakagång för arbetet med mänskliga rättigheter stoppas krävs att det internationella samfundet skiftar fokus från politik till juridik och från ord till handling. För fattiga kvinnor, män, flickor och pojkar är det viktigt att utvecklingsprocessen förändras från ekonomisk välgörenhet till en process som skapar hållbar utveckling i alla delar av livet, alltså ekonomisk, social och kulturell såväl som medborgerlig och politisk utveckling. Rättighetens status måste förstärkas för att ge ett verksamt skydd i utsatta lägen och diskussionerna måste fokusera på att finna de bästa metoderna för att implementera rättigheten. Att få till stånd en oberoende övervakningsmekanism är av yttersta vikt och bör finnas både på nationell och på internationell nivå. Det civila samhället har i framtiden en mycket stor roll att spela, press från allmänheten är i många fall det mest effektiva sättet att få stater att ändra sitt handlande. Rätten till utveckling har blivit erkänd, nu återstår att hitta rätt verktyg för förstärkning, implementering och övervakning av rättigheten.

8 Avslutande kommentar

Det finns någonting mycket lockande i en mänsklig rätt till utveckling. Att varje enskild människa, oavsett medborgarskap och hemvist, har en grundläggande rätt till ekonomisk, social och politisk utveckling som makthavare, både nationellt och internationellt, har ett ansvar att förverkliga. Efter över tjugo års arbete så är frågan fortfarande mycket omdiskuterad i det internationella samfundet och knyter an till många av de kontroversiella frågor som mänskliga rättigheter i allmänhet genererar.

Även om det sker framsteg så stämmer politik, juridik och verklighet inte alltid överens. Samtidigt som befolkningen i rika länder lever i en värld av aldrig tidigare skådat överflöd så har fattiga män och kvinnor i utvecklingsländer en tillvaro som präglas av hunger, analfabetism, förtryck och fattigdom. Samtidigt som världens rika länder gör offentliga uttalanden som betonar vikten av en mänsklig rätt till utveckling är sänker de sina biståndsnivåer och gör inskränkningar i den egna befolkningens mänskliga rättigheter. Det är viktigt att betona det primära ansvar som ligger på nationella regeringar att göra allt de kan för att förverkliga rättigheten för den egna befolkningen. Alla världens länder är emellertid enligt FN-stadgan skyldiga att samarbeta för att främja utveckling och mänskliga rättigheter i hela världen. De har i konsensus accepterat rätten till utveckling som en mänsklig rättighet och när nationella regeringar saknar resurser är det deras ansvar att hjälpa till. Det sker framsteg och allt fler länder och organisationer väljer att integrera ett rättighetsperspektiv i sitt utvecklingsarbete. Det är inte samma sak som rätten till utveckling men ett steg på vägen mot ett stärkt samband mellan utveckling och mänskliga rättigheter, oavsett om regeringar kallar det frivillighet och solidaritet eller bindande förpliktelser. Fortfarande återstår dock många stora hinder att övervinna innan alla människors rätt till utveckling kan förverkligas. Klart står att utveckling inte kan ske utan respekt för de mänskliga rättigheterna. Dessa rättigheter, och då i synnerhet rätten till utveckling, måste emellertid ständigt hävdas och försvaras. De är ännu inte en självklar del av folkrätten.

I uppsatsen har rättighetens rättsliga status utretts. Det är en mycket viktig fråga och ett erkännande av en bindande rättighet skulle underlätta mycket av arbetet. Det är dock viktigt att ha i minnet att internationell rätt till största delen består av internationella överenskommelser. Världens stater skapar folkrätten och ser till att den efterlevs. Därför kan internationella regler aldrig bli mer kraftfulla än det internationella samfundet kommer överens om. I slutändan är det graden av politisk vilja och beslutsamheten hos både givar- och mottagarländer som avgör hur resultatet blir. För att rätten till utveckling ska bli mer än vackra ord krävs ett förstärkande av konceptet, en oberoende övervakningsmekanism och kanske framförallt en identifiering av de metoder som behövs för att praktiskt implementera rättigheten. Diskussionerna måste skifta från behov och välörenhet till rättigheter och ansvar för att deklARATIONENS ambitioner ska bli verklighet för de miljontals

fattiga kvinnor och män för vilka utveckling nu bara är en avlägsen dröm. Världen har tillräckligt med resurser att förändra, de är bara uppdelade på ett väldigt ojämnt sätt.

Bilaga A

Declaration on the Right to Development

Adopted by General Assembly resolution 41/128 of 4 December 1986

The General Assembly,

Bearing in mind the purposes and principles of the Charter of the United Nations relating to the achievement of international co-operation in solving international problems of an economic, social, cultural or humanitarian nature, and in promoting and encouraging respect for human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language or religion,

Recognizing that development is a comprehensive economic, social, cultural and political process, which aims at the constant improvement of the well-being of the entire population and of all individuals on the basis of their active, free and meaningful participation in development and in the fair distribution of benefits resulting therefrom,

Considering that under the provisions of the Universal Declaration of Human Rights everyone is entitled to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in that Declaration can be fully realized,

Recalling the provisions of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and of the International Covenant on Civil and Political Rights,

Recalling further the relevant agreements, conventions, resolutions, recommendations and other instruments of the United Nations and its specialized agencies concerning the integral development of the human being, economic and social progress and development of all peoples, including those instruments concerning decolonization, the prevention of discrimination, respect for and observance of, human rights and fundamental freedoms, the maintenance of international peace and security and the further promotion of friendly relations and co-operation among States in accordance with the Charter,

Recalling the right of peoples to self-determination, by virtue of which they have the right freely to determine their political status and to pursue their economic, social and cultural development,

Recalling also the right of peoples to exercise, subject to the relevant provisions of both International Covenants on Human Rights, full and complete sovereignty over all their natural wealth and resources,

Mindful of the obligation of States under the Charter to promote universal respect for and observance of human rights and fundamental freedoms for all without distinction of any kind such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status,

Considering that the elimination of the massive and flagrant violations of the human rights of the peoples and individuals affected by situations such as those resulting from colonialism, neo-colonialism, apartheid, all forms of racism and racial discrimination, foreign domination and occupation, aggression and threats

against national sovereignty, national unity and territorial integrity and threats of war would contribute to the establishment of circumstances propitious to the development of a great part of mankind,

Concerned at the existence of serious obstacles to development, as well as to the complete fulfilment of human beings and of peoples, constituted, inter alia, by the denial of civil, political, economic, social and cultural rights, and considering that all human rights and fundamental freedoms are indivisible and interdependent and that, in order to promote development, equal attention and urgent consideration should be given to the implementation, promotion and protection of civil, political, economic, social and cultural rights and that, accordingly, the promotion of, respect for and enjoyment of certain human rights and fundamental freedoms cannot justify the denial of other human rights and fundamental freedoms,

Considering that international peace and security are essential elements for the realization of the right to development,

Reaffirming that there is a close relationship between disarmament and development and that progress in the field of disarmament would considerably promote progress in the field of development and that resources released through disarmament measures should be devoted to the economic and social development and well-being of all peoples and, in particular, those of the developing countries,

Recognizing that the human person is the central subject of the development process and that development policy should therefore make the human being the main participant and beneficiary of development,

Recognizing that the creation of conditions favourable to the development of peoples and individuals is the primary responsibility of their States,

Aware that efforts at the international level to promote and protect human rights should be accompanied by efforts to establish a new international economic order,

Confirming that the right to development is an inalienable human right and that equality of opportunity for development is a prerogative both of nations and of individuals who make up nations,

Proclaims the following Declaration on the Right to Development:

Article 1

1. The right to development is an inalienable human right by virtue of which every human person and all peoples are entitled to participate in, contribute to, and enjoy economic, social, cultural and political development, in which all human rights and fundamental freedoms can be fully realized.
2. The human right to development also implies the full realization of the right of peoples to self-determination, which includes, subject to the relevant provisions of both International Covenants on Human Rights, the exercise of their inalienable right to full sovereignty over all their natural wealth and resources.

Article 2

1. The human person is the central subject of development and should be the active participant and beneficiary of the right to development.

2. All human beings have a responsibility for development, individually and collectively, taking into account the need for full respect for their human rights and fundamental freedoms as well as their duties to the community, which alone can ensure the free and complete fulfilment of the human being, and they should therefore promote and protect an appropriate political, social and economic order for development.

3. States have the right and the duty to formulate appropriate national development policies that aim at the constant improvement of the well-being of the entire population and of all individuals, on the basis of their active, free and meaningful participation in development and in the fair distribution of the benefits resulting therefrom.

Article 3

1. States have the primary responsibility for the creation of national and international conditions favourable to the realization of the right to development.

2. The realization of the right to development requires full respect for the principles of international law concerning friendly relations and co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations.

3. States have the duty to co-operate with each other in ensuring development and eliminating obstacles to development. States should realize their rights and fulfil their duties in such a manner as to promote a new international economic order based on sovereign equality, interdependence, mutual interest and co-operation among all States, as well as to encourage the observance and realization of human rights.

Article 4

1. States have the duty to take steps, individually and collectively, to formulate international development policies with a view to facilitating the full realization of the right to development.

2. Sustained action is required to promote more rapid development of developing countries. As a complement to the efforts of developing countries, effective international co-operation is essential in providing these countries with appropriate means and facilities to foster their comprehensive development.

Article 5

States shall take resolute steps to eliminate the massive and flagrant violations of the human rights of peoples and human beings affected by situations such as those resulting from apartheid, all forms of racism and racial discrimination, colonialism, foreign domination and occupation, aggression, foreign interference and threats against national sovereignty, national unity and territorial integrity, threats of war and refusal to recognize the fundamental right of peoples to self-determination.

Article 6

1. All States should co-operate with a view to promoting, encouraging and strengthening universal respect for and observance of all human rights and fundamental freedoms for all without any distinction as to race, sex, language or religion.

2. All human rights and fundamental freedoms are indivisible and interdependent; equal attention and urgent consideration should be given to the implementation, promotion and protection of civil, political, economic, social and cultural rights.

3. States should take steps to eliminate obstacles to development resulting from failure to observe civil and political rights, as well as economic social and cultural rights.

Article 7

All States should promote the establishment, maintenance and strengthening of international peace and security and, to that end, should do their utmost to achieve general and complete disarmament under effective international control, as well as to ensure that the resources released by effective disarmament measures are used for comprehensive development, in particular that of the developing countries.

Article 8

1. States should undertake, at the national level, all necessary measures for the realization of the right to development and shall ensure, inter alia, equality of opportunity for all in their access to basic resources, education, health services, food, housing, employment and the fair distribution of income. Effective measures should be undertaken to ensure that women have an active role in the development process. Appropriate economic and social reforms should be carried out with a view to eradicating all social injustices.
2. States should encourage popular participation in all spheres as an important factor in development and in the full realization of all human rights.

Article 9

1. All the aspects of the right to development set forth in the present Declaration are indivisible and interdependent and each of them should be considered in the context of the whole.
2. Nothing in the present Declaration shall be construed as being contrary to the purposes and principles of the United Nations, or as implying that any State, group or person has a right to engage in any activity or to perform any act aimed at the violation of the rights set forth in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights.

Article 10

Steps should be taken to ensure the full exercise and progressive enhancement of the right to development, including the formulation, adoption and implementation of policy, legislative and other measures at the national and international levels.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Prop. 2007/08:1   Budgetpropositionen för 2008. Utgiftsområde 7: Internationellt bistånd.
- Prop. 2002/03:122   Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling.
- Skr. 1997/98:89   Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik.

Litteratur

Beetham, David: *The Right to Development and Its Corresponding Obligations* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Bratt, Percy och Kron, Fredrik: *Den ”värdelösa juridiken”* i Gunner, Göran och Namli, Elena (red.): *Allas värde och lika rätt. Perspektiv på mänskliga rättigheter*. Studentlitteratur, Lund 2005.

Boyle, Alan: *Soft Law in International Law-Making* i Evans, Malcolm D: *International Law*. 2:a uppl. Oxford University Press, Oxford 2006.

Dixon, Martin: *Textbook on International Law*. 5:e uppl. Oxford University Press, Oxford 2005.

Eide, Asbjørn: *Economic, Social and Cultural rights as Human Rights*, i Eide, Asbjørn, Kruse, Catarina & Rosas, Allan (reds.): *Economic, Social and Cultural Rights: A textbook*. 2:a uppl. Kluwer Law International, Hague 2001.

Eide, Asbjørn & Rosas, Allan: *Economic, Social and Cultural Rights: a universal challenge*, i Eide, Asbjørn, Kruse, Catarina & Rosas, Allan (reds.): *Economic, Social and Cultural Rights: A textbook*. 2:a uppl. Kluwer Law International, Hague 2001.

Eide, Asbjørn: *Human Rights- Based Development in the Age of Globalization* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Gunner, Göran: *Mänskliga rättigheter* i Gunner, Göran och Namli, Elena (red.): *Allas värde och lika rätt. Perspektiv på mänskliga rättigheter*. Studentlitteratur, Lund 2005.

Hedlund Thulin, Kristina: *Lika i värde och rättigheter*. 2:a uppl. Norstedts Juridik, Stockholm 2004.

Marks, Stephen P. och Andreassen, Bård A.: *Introduction* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Marks, Stephen P.: *Obligations to Implement the Right to Development* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Norberg, Johan: *Fullständiga rättigheter*. Timbro, Stockholm 1999.

Osmani, Siddiq: *Globalization and the Human Rights Approach to Development* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Rosas, Allan: *The Right to Development* i Eide, Asbjørn, Kruse, Catarina och Rosas, Allan: *Economic, Social and Cultural Rights: A textbook*. 2:a uppl. Kluwer Law International, Hague 2001.

Salomon, Margot E. (med Sengupta, Arjun): *The Right to Development: Obligations of States and the Rights of Minorities and Indigenous Peoples*. Minority Rights Group International, London 2003.

Sen, Amartya: *Human Rights and Development* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Sen, Amartya: *Utveckling som frihet*. Bokförlaget Diadalos, Uddevalla 2002.

Sengupta, Arjun: *The Human Right to Development* i Andreassen, Bård A. och Marks, Stephen P.: *Development as a Human Right. Legal, Political and Economic Dimensions*. Harvard University Press, Cambridge 2006.

Shelton, Dinah: *International Law and Relative Normativity* i Evans, Malcolm D: *International Law*. 2:a uppl. Oxford University Press, Oxford 2006.

Sterner, Henry J: *International Protection of Human Rights* i Evans, Malcolm D: *International Law*. 2:a uppl. Oxford University Press, Oxford 2006.

Stone, Richard: *Textbook on Civil Liberties and Human Rights*. 6:e uppl. Oxford University Press, Oxford 2006.

Thirlway, Hugh: *The Sources of International Law* i Evans, Malcolm D: *International Law*. 2:a uppl. Oxford University Press, Oxford 2006.

UNDP (United Nations Development Program): *Human Development Report 2007/2008 Fighting climate change: Human solidarity in a divided world*. Palgrave Macmillan, New York 2007.

Artiklar

Fukanda-Parr, Sakiko: "International obligations for economic and social rights – the case of Millennium Development Goal 8" i *Human Rights Quarterly*, Vol. 28, No. 4, november 2006.

Kirchmeier, Felix: "The right to development – where do we stand?" i *Dialog on Globalization*, No. 23, juli 2006.

Sengupta, Arjun: 'Realizing the Right to Development' i *Development and Change*, Vol. 31, 2000.

Sengupta, Arjun: 'On the Theory and Practice of the Right to Development' i *24 Human Rights Quarterly*, Vol. 24, No. 4, november 2002.

Sengupta, Arjun: 'The Human Right to development' i *Oxford Development Studies*, Vol 32, No. 2, juni 2004.

Internationella konventioner, resolutioner och dokument från internationella konferenser

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (*Universal Declaration of Human Rights*), resolution 217 A (III), antagen av FN:s generalförsamling den 10 december, 1948.

Deklarationen om rätten till utveckling (*Declaration on the Right to Development*), A/RES 41/128, antagen av FN:s generalförsamling den 4 december 1986.

Förenta Nationernas stadga (*Charter of the United Nations*), tillkom 26 juni, 1945, trädde i kraft 24 oktober, 1945.

Konventionen om barnets rättigheter (*Convention on the Rights of the Child*), antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*), resolution 2200A (XXI), antagen av FN:s generalförsamling den 16 december 1966, trädde i kraft 3 januari 1978.

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights*), resolution 2200A (XXI), antagen av FN:s generalförsamling den 16 december 1966, trädde i kraft 23 mars 1978.

Millenniedeklarationen (*The Millennium Declaration*), A/Res/55/2, antagen i konsensus vid FN:s millennietoppmöte 2000.

Overseas Development Institute: *The right to development: study on existing bilateral and multilateral programmes and policies for development partnership*, E/CN.4/Sub.2/2004/15, antagen 2004.

Slutdokument och handlingsplan från Världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien (*Vienna Declaration and Programme of Action*), A/CONF.157/23, antagen 14-25 juni 1993.

Material från FN:s övervakningskommittéer

The Commission on Human Rights: *Right to Development. Information supplied by the Government of Sweden*. E/CN.4/2001/WG.18/CRP.5, 21 januari 2001.

The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 3: *The Nature of State Parties' Obligations (Article 2(1))*. UN Doc. E/1991/23, 14 december 1990,

Material från FN:s oberoende expert och FN:s arbetsgrupp för rätten till utveckling

Second Report of the Independent Expert on the Right to Development, E/CN.4/2000/WG.18/CRP.1, 11 september 2000.

Third Report of the Independent Expert on the Right to Development, E/CN.4/2001/WG.18/2, 2 januari 2001.

Fourth Report of the Independent Expert on the Right to Development, E/CN.4/2002/WG.18/2, 20 december 2001.

Sixth Report of the Independent Expert on the Right to Development, E/CN.4/2004/WG.18/2, 17 februari 2004.

Report of the Working Group on the Right to Development, the High-Level Task Force on the Implementation of the Right to Development, A/HRC/4/WG.2/TF/2, 7 februari 2007.

Material från EU

EU:s årsrapport 2006 om de mänskliga rättigheterna (*EU Annual Report on Human Rights 2006*), Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg 2006. Tillgänglig på:
http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/report_06_en.pdf,
senast besökt 2008-02-08.

Elektroniska källor

FN:s hemsida om millenniemålen: <http://www.un.org/millenniumgoals>,
senast besökt 2008-02-05.

FN:s rapport om millenniemålen (*The Millennium Development Goals Report 2007*), United Nations, New York 2007. Tillgänglig på:
<http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/mdg2007.pdf>, senast besökt 2008-02-07.

OECD/DAC (Organisation for Economic Co-operation and Development/ Development Assistance Committee): *Final ODA Flows in 2006*. DCD/DAC/RD(2007)15/RD2, 10 december 2007. Tillgänglig på:
<http://www.oecd.org/dataoecd/7/20/39768315.pdf>, senast besökt 2008-02-07.

Marks, Stephen: *Obstacles to the Right to Development*, 2003. Tillgänglig på:
http://www.hsph.harvard.edu/xfbcenter/FXBC_WP17--Marks.pdf,
senast besökt 2008-02-27.

Roosevelt, Eleanor, at the presentation of *IN YOUR HANDS: A Guide for Community Action for the Tenth Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights*, New York, 27 mars 1958. Tillgänglig på:
<http://www.udhr.org/history/frbioer.htm>, senast besökt 2008-03-03.

Övriga källor

Boutros-Ghali, Boutros, FN:s generalsekreterare, inledningstal under *Wienkonferensen om mänskliga rättigheter*, 1993, s. 8.